

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra sociální práce

Bakalářská práce

Tereza Preložníková, DiS

Adaptace na život bez domova

Adaptation to homelessness

Praha 2019

Vedoucí práce: PhDr. Olga Havránková, Ph.D.

Poděkování:

Tímto bych chtěla mnohokrát poděkovat vedoucí mé bakalářské práce, PhDr. Olině Havránkové, Ph.D. za veškerou ochotu, trpělivost, empatii, motivaci, pomoc a především podporu, čas a vynaložené úsilí při psaní této práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 26. dubna 2019

.....

podpis

Abstrakt (česky)

Obsahem bakalářské práce je, jakým způsobem se již nynější osoby bez přístřeší adaptovaly na život bez domova. V teoretické části se práce zabývá problematikou bezdomovectví obecně, dále formami bezdomovectví, také specifiky osob bez přístřeší, adaptačním procesem na život bez domova a organizacemi, které se zabývají problematikou bezdomovectví. Praktická část práce se zabývá přímo adaptačním procesem na život bez domova.

Tato část práce je realizována polostrukturovanými rozhovory s osobami bez přístřeší a kazuistikami.

Abstract (in English):

The content of the bachelor thesis is how the current homeless people have adapted to a homelesslife. In the theoretical part the thesis deals with issues of homelessness in general, forms of homelessness, also the specifics of people without shelter, the adaptation proces for homelessness and organizations dealing with homelessness. The practical part of the thesis deals directly with the adaptive process of living without a home. This part of the thesis is realized by semi-structured interview with persons without shelter and case reports.

Klíčová slova (česky)

Adaptace, život bez domova, bezdomovectví, osoby bez přístřeší, formy bezdomovectví, organizace, problematika bezdomovectví, adaptace na život bez domova, specifika osob bez přístřeší, adaptační proces, přístřeší.

Klíčová slova (anglicky):

Homelessness, life without home, homeless, types of homelessness, organizations, issues of homelessness, adaptation, adaptation to homelessness, specifics of homeless people, adaptation process, shelter, people without shelter.

OBSAH

ÚVOD	- 8 -
1 TEORETICKÁ ČÁST	- 11 -
1.1 PROBLEMATIKA BEZDOMOVECTVÍ OBECNĚ	- 11 -
1.2 DEFINICE BEZDOMOVECTVÍ	- 12 -
1.3 PŘÍČINY BEZDOMOVECTVÍ	- 15 -
1.4 FORMY BEZDOMOVECTVÍ	- 18 -
1.5 SPECIFIKA OSOB BEZ PŘÍSTŘEŠÍ	- 22 -
1.6 ORGANIZACE ZABÝVAJÍCÍ SE PROBLEMATIKOU BEZDOMOVECTVÍ	- 31 -
2 PRAKTICKÁ ČÁST	- 36 -
2.1 PŘÍPRAVA A PLÁN KVALITATIVNÍHO VÝZKUMU	- 36 -
2.1.1 Definice výzkumného záměru a cíle výzkumu	- 36 -
2.1.2 Metoda získávání dat	- 36 -
2.1.2.1 Kazuistiky:	- 38 -
2.1.3 Výběr respondentů	- 46 -
2.1.4 Označení respondentů	- 46 -
2.2 REALIZACE KVALITATIVNÍHO VÝZKUMU	- 47 -
2.2.1 Realizace výzkumu	- 47 -
2.2.2 Analýza a interpretace dat	- 47 -
2.3 VÝSLEDKY VÝZKUMU	- 49 -
2.3.1 Vyhodnocení rozhovorů s osobami bez přístřeší	- 49 -
2.3.2 Adaptace na život bez domova z pohledu sociálních pracovníků a sociálních asistentů pracujících s osobami bez přístřeší	- 54 -
2.4 ZÁVĚR VÝZKUMU	- 58 -
2.5 DISKUZE	- 62 -
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	- 66 -
PŘÍLOHA 1	

Předmluva

Tuto bakalářskou práci na téma Adaptace na život bez domova jsem se rozhodla psát především z toho důvodu, že nyní působím jako sociální pracovník pro osoby bez přístřeší, tudíž se mě fenomén bezdomovectví úzce dotýká. Zamýšlela jsem se nad situací lidí, kteří o domov přišli a procházejí náročným obdobím, kdy se na zcela nový způsob života adaptují. Pokusila jsem se zjistit, jak fáze adaptace na život bez domova probíhá a co dotyční lidé nejvíce potřebují.

Tato bakalářská práce se skládá ze dvou částí. Z části teoretické, kde se zabývám pojmem bezdomovectví, dále zde popisuji, jaké jsou formy bezdomovectví, a poté se zaměřuji na specifika osob bez přístřeší. V neposlední řadě se věnuji organizacím, které se snaží nějakým způsobem řešit problematiku bezdomovectví a které lidem bez přístřeší nabízejí pomoc a zároveň se je snaží motivovat k proměně jejich stylu života.

Pro praktickou část jsem zvolila kvalitativní výzkum, který se opírá o polostrukturované rozhovory s osobami bez přístřeší. Cílem mého výzkumu je zjistit, co pro osoby bez přístřeší bylo nejtěžší při adaptaci na život bez domova a co jim naopak v tomto období nejvíce pomohlo. Součástí mého výzkumu jsou případové studie, které představují příběhy lidí žijících bez domova.

Touto svou prací jsem chtěla přispět k lepšímu pochopení života bez domova a snažila jsem se zjistit, čím lidé, kteří ztratili domov, procházejí, co je pro ně v té první etapě adaptace nejnáročnější a co jim naopak pomáhá na ulici přežít. Zajímala mě také jejich motivace k tomu, aby svůj styl života změnili, zabývala jsem se otázkou, zda vůbec svůj životní styl změnit chtějí.

Hledala jsem literární zdroje zaměřené na problematiku bezdomovectví. Volila jsem odbornou literaturu, která se zabývá bezdomovectvím obecně, ale například i v kontextu ambulantních sociálních služeb pro osoby bez přístřeší nebo literaturu zaměřenou pouze na bezdomovectví v České republice. Pracovala jsem i s literaturou, v níž se objevují odborná hesla jako sociální práce, metody sociální práce, sociální práce v praxi či přímo i sociální slovník.

Citace jsem prováděla dle normy ISO 690.

Úvod

Již v roce 2015 jsem se začala zabírat tematikou bezdomovectví. Právě v tomto roce jsem se s touto cílovou skupinou setkala poprvé, když jsem nastoupila na roční stáž v terénním programu Magdalena o.p.s. v Berouně. Tato nezisková organizace, přesněji její terénní program, se sice zaměřuje především na lidi, kteří jsou závislí na omamných látkách a vykonává především harm-reduction.

Během stáže jsem se ovšem setkala nejen s lidmi závislých na omamných látkách, ale i s osobami bez přístřeší. Někteří z nich samozřejmě byli uživatelé drog, ale ne všichni. Terénní program se samozřejmě snažil pomáhat i osobám bez přístřeší, které drogy nebraly, a to poskytováním potravin z potravinové banky, anebo nabízením spacích pytlů, teplých dek či oblečení.

Celá tato stáž mě tehdy velmi zaujala a neskutečně mě obohatila. Můj pohled na tuto cílovou skupinu se výrazně změnil, a především mi rozšířil obzory. Zjistila jsem, že vše není tak, jak se na první pohled zdá, a začala jsem se o tuto cílovou skupinu jedinců zajímat více do hloubky.

Už v té době jsem věděla, že tato cílová skupina bude i v budoucnosti tou, které bych se ráda věnovala, což se také stalo.

V roce 2018 jsem začala pracovat v denním centru pro osoby bez přístřeší a zároveň v sociální rehabilitaci jako sociální pracovnice. I zde jsem získávala nové pohledy na problematiku bezdomovectví.

S osobami bez přístřeší jsem byla v každodenním kontaktu a pomalu poznávala jejich způsob života, komunikace, seznamovala jsem se s jejich žebříčkem hodnot a priorit. Postupně jsem se seznamovala i s tím, jaká jsou specifika těchto osob, zjišťovala jsem, jak rozmanitě žijí.

Zároveň jsem ale poznávala i to, jaké jsou mezi jednotlivci velké rozdíly a že opravdu každý z nás bez výjimky se může stát bezdomovcem pouhým mrknutím oka. Rozhodně není třeba podrobně vysvětlovat, že nelze každého jedince z této cílové skupiny házet do jednoho pytle“. Příběh každého člověka bez domova je zcela odlišný a takové odsudky, že si za to každý jedinec může sám, rozhodně nejsou na místě.

Nejednou jsem byla svědkem toho, jak lidé kolem mě opovrhují nejen člověkem bez domova, kterého doprovázím někam na úřad, ale také mnou. Lidé se na tyto jedince stále dívají skrze prsty, a dokonce se dívají s nedůvěrou na lidi, kteří se této cílové skupině snaží

nějakým způsobem pomoci v jejich nelehké životní situaci. Mnoho lidí si totiž dokonce myslí, že tato skupina si pomoc vůbec nezaslouží, že vše vězí jen v jejich denním užívání alkoholu a v tom, že nechtějí pracovat. Ano, i tací se v této skupině najdou, ale rozhodně to nejsou všichni. Mezi lidmi bez domova jsou jedinci velmi chytrí a vzdělaní, někteří mají nejeden vysokoškolský titul a dříve se uplatnili na vysokých pracovních pozicích. Pak ale přišla rána, krizová situace, která otočila jejich život o 180° a náhle se ocitli v bezvýchodné situaci, kdy měli pocit, že nyní jejich život skončil a nemůže již pokračovat stejným způsobem jako dopsud.

U někoho to bylo nějaké vážné fyzické onemocnění, které mu zkomplikovalo život, někoho potkalo onemocnění psychické, které znemožnilo dělat dále to, co byl člověk zvyklý. Někým otřásla ztráta někoho blízkého, někdo se ocitl v těžké finanční krizi, dostal se do dluhů a exekucí, z nichž nebylo cesty ven.

Někteří to jednoduše vzdali, jiní byli donuceni to vzdát a stát se tím, kým jsou nyní. Někteří jen ztratili motivaci, víru v sama sebe či kontakt se svou rodinou a přáteli. Někteří se prostě ocitli ve svém životě úplně sami a nevěděli, kdo by jim poradil či podal pomocnou ruku, aby se odlepili od dna, na něž spadli.

Skutečně je velmi snadné stát se bezdomovcem, ba dokonce je mnohem snadnější si na život bezdomovce zvyknout. Člověk se dostane do pocitu bezmoci, přestane věřit, že svou situaci může změnit, a přestane se o to snažit.

Problematika bezdomovectví je bezesporu obrovský fenomén. V České republice je mnoho bezdomovců, s nimiž pracuje převážně nestátní sektor. Neziskové organizace, které se zabírají problematikou bezdomovectví, jsou v České republice velmi známé, a především významné svou činností, která je vskutku nenahraditelná.

Obávám se, že problematika bezdomovectví se bude v budoucích letech jen prohlubovat. Mnoho lidí se dostalo do dluhové pasti, do exekucí a často není z tohoto začarovaného kruhu cesty ven. V ohrožení jsou nejen muži, ale často i ženy, jedinci po výkonu trestu či mladiství po odchodu z dětských domovů. Nelze opomenout matky samoživitelky a neodmyslitelně seniory, kterých neustále v cílové skupině bezdomovců přibývá a skutečně pro ně není téměř žádná sociální služba, která by jim dokázala pomoci. Často se jedná o lidi, kteří jsou přímo na ulici a nejsou schopni péče o svoji osobu. Tito jedinci jsou často v azylových domech, kde mohou dosáhnout na zaplacení svým starobním důchodem, pokud ovšem mají odpracované náležité roky. Problémem ovšem je, že v těchto

azylových domech o ně nikdo nemůže pečovat. Jenže v domovech pro seniory či dokonce v domovech se zvláštním režimem je stále plná kapacita a mnozí senioři nejsou ani schopni tuto službu zaplatit. Otevírá se před námi široké pole prohlubujících se sociálních problémů, které by se mělo začít v České republice systémově řešit.

Důvod, proč jsem se rozhodla psát svou bakalářskou práci na toto téma je více než jasný – problematika bezdomovectví se mě osobně dotýká jednak v mé pracovní roli, ale ani osobně nedokážu a nechci tento problém přehlížet.

V této práci, přesněji v teoretické části jsem se zaměřila na to, co znamená problematika bezdomovectví, jaká je definice bezdomovectví, jaké mohou být jeho formy, a naopak jaká jsou specifika osob bez přístřeší. Dále jsem představila i známé organizace, které se snaží pomáhat osobám bez přístřeší a bez nichž by se tato problematika skutečně jen a jen rozrůstala.

V praktické části jsem se pak soustředila na to, co se vlastně stane, když se člověk stane bezdomovcem – co mu činí největší problémy při adaptaci na život bez domova. Zajímalo mě, jaká úskalí se v adaptační fázi těchto lidí objevila, zda všichni měli nějaký problém při této adaptaci, nebo jestli lze mluvit o životním stylu, který si lidé sami vybrali.

1 Teoretická část

1.1 *Problematika bezdomovectví obecně*

Jaký je samý začátek jevu bezdomovectví a jeho celkový vývoj, je těžké říci, jedná se o velmi složitý proces. Většinou jde o kombinaci více faktorů. V roce 1999 Janebová popsala, že počátek bezdomovectví má většinou dvě fáze. Před samotnou ztrátou domova nastává krize, která může jedince ovlivnit takovým způsobem, že přestane řešit a starat se o své ekonomické záležitosti, například placení nájmu apod. Každý jedinec má ovšem dvě záchranné sítě, na které se při takové krizi obrací.

První záchrannou sítí jsou sociální kontakty jedince, jeho rodina, blízcí nebo přátelé. Většinou se jedinec obrací na tento typ záchranné sítě, pokud přijde nějaký problém. Pokud ale jedinec rodinu ani přátele nemá, nebo pokud tato pomocná ruka selže například z důvodu chudoby, jedinec se obrací většinou na druhou záchrannou síť, kterou představují sociální služby, které by mu mohly zajistit buď dávky státní sociální podpory, dávky v hmotné nouzi, nebo například sociální bydlení.

Když ale jedinec nesplňuje dané podmínky pro nárok na tyto služby, nejsou mu přiznány a jeho sociální kontakty mu v jeho krizové situaci také žádným způsobem nepomohou, tak se daný jedinec ocitá skutečně na ulici. (dle Marka, Strnada a Hotovcové, 2012, str. 18)

Matoušek ve své knize popisuje, že bezdomovci bývají také nazýváni osobami společensky znevýhodněnými a jejich druhou záchrannou sítí jsou v sociální oblasti především sociální kurátoři, kteří povětšinou pracují na obecních či magistrátních úradech, kde poskytují především poradenství, ale také lidem bez domova pomáhají vyřídit záležitosti ohledně zajištění dokladů či speciální peněžité dávky. (dle Matouška, 2007, str. 82)

1.2 **Definice bezdomovectví**

Jaká je vůbec definice bezdomovectví? Lze bezdomovectví nějakým způsobem definovat?

Tuto otázku si jistě nekladu jen já. Velmi se mi líbilo, jak si tuto otázku kladli Vlastimila a Ilja Hradečtí: *„Jak definovat bezdomovství a jak vlastně nazvat ty vyřazené nepřijatelně vykloubené bytosti, všude nechtěné, vyloučené a zraněné, pohybující se sem a tam, připomínající tkalcovský člunek, který se pohybuje mezi ulicí, nádražím a ubytovnou, útekem a zadržením. Jak nalézt adekvátní termín, který by vystihl ten ping-pong, posílaný z jednoho koutu do jiného, z jednoho veřejného prostranství do druhého, z jedné humanitární organizace do jiné.“* (cit. dle Hradecké a Hradeckého, 1996, str. 35)

Definovat bezdomovectví není vůbec snadná záležitost. Je nutné si klást otázku, co to je bezdomovectví? Je to ta situace, kdy člověk opustí svůj byt nebo dům? Nebo má nějaké velké problémy? Je to, když někdo chodí na úřad za sociálním pracovníkem a radí se s ním, ale zároveň také zajde na město nebo do nějaké neziskové organizace? Nebo je to situace, když člověk přijde o bydlení? Lze vůbec definovat bezdomovce?

V souvislosti s evropským kontextem bezdomovectví tvrdí pan Hradecký, že: *„Bezdomovství není vymezeno jednou jedinou správnou definicí a neexistuje ani žádné konkrétní vyčíslení tohoto fenoménu, které by bylo přesným vyjádřením skutečnosti.“* (cit. dle Hradecký, 2007, str. 9)

Matoušek definuje bezdomovce ve své knize Sociální slovník následovně:

„Lidé žijící bez stálého bydlení a obvykle i bez stálého zaměstnání, odříznutí od zdrojů, které jsou běžně dostupné jiným občanům (včetně systému sociální podpory).“ (cit. dle Matoušek, 2008, str. 31)

Všechny tyto definice jsou velmi nebezpečné. A to jednak pro jedince samotného, jelikož ho tato definice může stigmatizovat a také zařadit do jakési pomyslné škatulky, tak ale i pro sociální služby, které by to mohlo všechny sloučit vlastně do jedné.

Nutno také myslet na to, že bezdomovectví není pouze zjevné, ale také skryté a potencionální, které bychom v tomto případě vlastně zcela vynechali ze hry. O těchto typech

se zmíním až v následující kapitole. Je tedy nutno zmínit, že jsou zde tři typy okolností, které mohou z člověka udělat bezdomovce, ale také nutně nemusí. Tyto okolnosti, nebo lépe řečeno situace mohou být pomíjivé, mohou trvat jen po určitou dobu, mohou být jen krizovou situací. (dle Hradeckých, 1996, str. 36)

- a) „Absence střechy nad hlavou“
- b) „Absence domova“
- c) „Bydlení nejisté“ (cit. dle Hradecké a Hradeckého, 1996, str. 36)

O bezdomovcích mluvíme většinou jako o osobách bez přístřeší, nebo jako o nepřizpůsobivých občanech či sociálně slabých.

Nutné je také zmínit, že Hradecký ve své knize publikované v roce 1996 mluví o tom, že u bezdomovce dochází k vyloučení nejen sociálnímu, ale také právnímu a fyzickému. Pro osobu bez přístřeší je ztrátou fyzického zázemí to, že přespává venku na ulici. Díky chudobě je bezdomovec navíc vyloučen z právní ochrany, a jelikož se většinou opravdu jedná o osoby nepřizpůsobivé, tak jsou vyloučeny ze sociálního prostředí. (dle Marka, Strnada a Hotovcové, 2012, str. 13)

Definice bezdomovectví samostatně vlastně popisuje sociální situaci daných jedinců, ale již nepoukazuje na příčiny ani na důsledky této životní situace, jak ve své knize zmiňuje Barták.

Je potřeba tento jev vidět jako nějaký proces, který má určitý vývoj a také svá stádia, jak naopak tvrdí Hradecký v knize z roku 1996.

Lze tedy říci, že bezdomovectví bychom mohli popsat jako jev, který ukazuje na komplex negativních vlivů, a to při ztrátě zázemí a vzniku pocitu, který můžeme nazvat jako opak jistoty domova, jak popisuje Kutálková v roce 2002. (dle Marka, Strnada a Hotovcové, 2012, str. 14.)

Barták ovšem upozorňuje na problematiku určení definice bezdomovství i v jiném kontextu. Chybějící definice je problémem i pro řadu sociálních služeb, které se zabývají právě problematiku bezdomovectví, a to přímo v praktické rovině. Většina sociálních služeb si musí sama vytvořit nějakou definici pro to, kdo je osobou bez přístřeší, aby mohla

takovým osobám poskytovat sociální služby. Často musí tyto definice měnit, protože i klientela se mění a vyvíjí. (dle Bartáka a kol., 2005, str. 9)

Další věcí k zamyšlení při vymezování pojmu bezdomovectví je to, že ne vždy jen bezdomovci musí za každou cenu chodit špinaví nebo špatně oblečení, dále také to, že nejen tato skupina lidí se musí hrabat v koši či popelnici nebo se potulovat někde po ulici.

I mezi lidmi, kteří mají zajištěné bydlení a veškeré potřeby, se najdou tací, kteří chodí špinaví a zapáchají, anebo klidně i lidé, kteří se hrabou v popelnicích či odpadcích. Mohou to být například senioři, kterým nezbyvá příliš financí ze starobního důchodu, anebo senioři, kteří trpí demencí či Alzheimerovou chorobou, ale také jedinci s různými psychickými poruchami či duševními onemocněními.

Také se vyskytují lidé, kteří jsou finančně zajištěni, a to například invalidním či starobním důchodem, dokonce i takoví, kteří mají velké finanční rezervy, ať už si peníze našetřili, nebo zdědili majetek, kteří jako bezdomovci působí, ačkoli jimi nejsou.

Jsou to lidé, kteří jsou zajištěni jak po finanční stránce, tak i po materiální, mají zázemí a mají kde bydlet. Jejich styl života je však takový, že se rádi potulují po venku, baví se tím, že na veřejném prostranství posedávají a popíjejí alkohol. Jsou to lidé, kteří mají spoustu volného času, ale například nemají rodinu či přátele, a tak svůj volný čas tráví tímto neaktivním způsobem. (dle Marka, Strnada a Hotovcové, 2012, str. 15-16)

1.3 Příčiny bezdomovectví

Určit příčinu bezdomovectví u konkrétního člověka lze jen velmi těžko. K zamyšlení ovšem je, jakým způsobem o příčinách bezdomovectví smýšlí celková populace.

Lidé většinou bezdomovce hodnotí podle míry zavinění nepříznivé sociální situace. Posuzují, zda si daný jedinec za to, že skončil na ulici, může sám, anebo zda daného jedince na ulici přivedly nějaké okolnosti, které nemohl ovlivnit, tudíž že za svou situaci on sám nemůže. Společnost má v tomto ohledu velmi vyhraněné názory. Pokud si podle společnosti člověk může sám za to, že se dostal na ulici, tak si nezaslouží ani žádnou pomocnou ruku. V případě, že to nebyla jeho vina, že skončil jako bezdomovec, pak by se mu mělo dostat pomoci.

Mohou si bezdomovci za svůj život sami?

Pan Stanislav Fiala, ředitel Azylového domu Svaté Terezie, má na tuto otázku následující odpověď:

„Je to paušalizující názor, který ale u někoho platí, a u někoho ne. Taky potkáte takového chudáka, kterému se v životě stala taková neblahá souhra událostí, že na něj podobný odsudek neplatí. U druhého zas vidíte obrovské osobní lajdáctví a přístup k životu, že se vlastně ani moc nedivíte, že skončil až na ulici.“ (dle iRozhlas.cz – Ředitel azylového centra: Některé bezdomovce už na první pohled ani nepoznáte.)

Můžeme nyní zmínit, že tato teorie o příčinách bezdomovectví by se dala přirovnat k atribuční teorii z kognitivní psychologie.

Máme zde dva typy atributů, které člověk přisuzuje ostatním, jež uvedl Hewstone (2001), a to:

- a) atributy situační – tyto atributy se mění dle dané situace,
- b) atributy dispoziční – tyto atributy jsou neměnné, jsou ovlivněny vlastnostmi daného jedince.

Výrost (2008) ale konstatoval, že pokud zaměníme dané atributy, může dojít k velmi negativním důsledkům. Často se tak může stát, že je zaměněn za situační atribut atribut dispoziční, z čehož nám poté ze situace vyplývá, že by daný jedinec musel změnit své chování, jelikož v něm tkví daný problém, ale jelikož se jedinec chová způsobem, jakým se

chová, tak jistě své chování nezmění, a tudíž poté třeba může dojít k tomu, že dojdeme k závěru, že danému jedinci je absolutně zbytečné být jen nabízet pomoc.

Eysenck (2007) naopak poukázal na to, že lidé často svádí své vlastní selhání na atributy situační, přitom se jednalo o selhání v atributu dispozičním. To často dokáže ošálit i kdejakého pracovníka v sociálních službách, který si poté například klade příliš velké cíle v práci s klientem, ale netuší, že klient nebude nikdy schopn takových cílů dosáhnout, jelikož nejen že lhal danému pracovníkovi, ale také mohl lhát i sám sobě.

Tyto atributy by se daly ovšem také přirovnat k příčinám objektivním a subjektivním, kdy za objektivními příčinami stojí většinou chyba v systému, a naopak v subjektivní příčině bezdomovectví lze poukázat na negativní vlastnosti daného jedince.

Pokud je příčina objektivní, tudíž systémová, může ji nějakým způsobem řešit stát. Když je ale příčina subjektivní, je pouze na daném jedinci, aby řešil svoji negativní vlastnost on sám. (dle Marka, Strnada a Hotovcové, 2012, str. 16-17)

„Fungování atribuční teorie v praxi potvrzuje Růžičková (2005) v anketě, v níž 80% respondentů tvrdí, že lidé bez domova si za tuto situaci mohou sami chybným chováním.“ (cit. dle Marka, Strnada a Hotovcové, 2012, str. 17-18)

S příčinami bezdomovectví souvisí i následná práce sociálních pracovníků, ať v terénních nebo ambulantních službách. Osoby bez přístřeší se totiž velmi často zabírají tím, jaká byla prvotní příčina toho, proč se dostali na ulici, totiž příčina primární. Ta je samozřejmě velmi podstatná, ale pro sociální pracovníky, s nimiž osoby bez přístřeší řeší své problémy, je mnohem podstatnější sekundární příčina, tedy důvod, proč vlastně tyto lidé zůstávají osobami bez přístřeší, laicky řečeno „proč s tím něco nedělají“. Podstatná je rovněž terciární příčina, která řeší to, proč se na ulici stále vracejí, ačkoli se jim například začalo dařit z ulice se částečně dostat.

Osoby bez přístřeší se ale velmi často vrací do minulosti, řeší, co bylo a co by bylo, kdyby. Naopak nevěnují mnoho pozornosti své aktuální situaci a možnostem. Mnoho z nich si neuvědomuje fakt, že s minulostí již nic nenadělají a nezmění ji. Určité věci se staly a nelze je vzít zpět, ani je udělat jinak.

S tím vším také souvisí to, že se osoby bez přístřeší často nechtějí smířit nebo pochopit to, proč se dostaly na ulici, což jim znemožňuje vidět možnosti, co s tím lze udělat. Pokud

nejdou schopni získat náhled ani po delší spolupráci se sociálními pracovníky, pak jsou bohužel velmi ohroženi terciárními příčinami, a to neustálým pobytem na ulici, nebo opakovanými návraty na ulici, což vede k tomu, že je pro daného jedince čím dál těžší vrátit se do normální společnosti a nalézt si v ní své místo. Tento akt se pro něj stává takřka nemožným. (dle Marka, Strnada a Hotovcové, 2012, str. 18-19)

Lze říci, že problematiku bezdomovectví je potřeba řešit v kontextu multidisciplinární spolupráce, aby práce s osobami bez přístřeší byla efektivní a aby vedla k lepšímu postavení osob bez přístřeší ve společnosti. Nutno také přihlídnout k tomu, aby tato práce přinášela reálné, pozitivní a pokud možno dlouhodobé výsledky. Příčiny a důsledky bezdomovectví jsou totiž opravdu velmi individuální, a to je důvod, proč je třeba dle těchto příčin a důsledků strukturovat i pomoc poskytovanou těmto osobám. (dle Schwarzové in Matoušek aj., 2010, str. 320)

1.4 **Formy bezdomovectví**

V dnešní době je již několik pohledů na formy a typy bezdomovectví. Některé z nich uvedu a následně vysvětlím.

Typologie A.

- a) **Zjevné bezdomovectví:** v tomto případě se jedná o skupinu jedinců bez trvalého bydliště nebo s fiktivním bydlištěm. Tito bezdomovci se většinou potulují po ulicích, kde především přespávají, a to buď přímo někde venku, nebo například na nádraží, na noclehárnách, ale například i v azylových domech různých neziskových organizací. Tento typ bezdomovců se po většinu času opravdu jen potuluje, často nemají ani doklady, hlavně trpí akutním nedostatkem financí, ale také příležitostí, jak si finance vydělat.

Často jsou zcela bezradní, nemocní, viditelně na nich lze poznat, že mají například i nějaký handicap. Na těchto bezdomovcích je většinou vidět, že jsou osobami bez přístřeší. Často o tom vypovídá jejich oblečení, ale také péče o jejich zevnějšek, která bývá na velmi špatné úrovni. Tito bezdomovci jsou většinou velmi špatně oblečení i s ohledem na dané roční období, jsou špinaví, neupravení a často i zapáchají, jelikož opravdu nemají střechu nad hlavou.

Bezdomovci se velmi často uchylují na nádraží, což není nic nového, je to známo i z historie. Nádraží ve městech bývá totiž nedaleko od centra, ale přece jen trochu stranou. Město je často z centra vyháněno a snaží se je kamsi uklidit. Nádraží je otevřené dlouho do noci a bezdomovci jsou zde schopni najít leccos, od potravin po poztrácené peníze. To je také důvodem, proč se v blízkosti nádraží většinou vyskytují různé neziskové organizace, kam si tito jedinci chodí například pro potravinové či hygienické balíčky.

- b) **Skryté bezdomovectví:** tento typ bezdomovectví tkví v tom, že tyto osoby z nějakého důvodu (pro nás neznámého, pro ně zřejmě ano), odmítají využít ubytovacích služeb například u neziskových organizací. Tyto osoby většinou přespávají u svých kamarádů a známých, později ale třeba i ve squotech, sklepích, domech, které jsou určeny k demolici, v kontejnerech anebo třeba i ve starých automobilech či jiných skrýších.

Tito lidé většinou všemožně putují, neustále si hledají nová útočiště a skrýše, kde by složili hlavu. Často je k putování donutí i problémy s policií či úřady. Neustálé hledání místa na přespaní je hodně připravuje o jejich energii.

Až během zimního období se tito lidé většinou odhodlají navštívit místa, kam chodí i výše zmíněná část skupiny – zjevní bezdomovci – a to například nějakou neziskovou organizaci, kde mohou například využít sociální službu noclehárny. Bohužel i zde je omezená doba možného pobytu, a tak po nějaké době tito lidé službu zase opustí a putují znovu.

Často se snaží najít nějaké ubytování, což se jim daří ale velmi těžce. I tito lidé jsou velmi často závislí na alkoholu či jiných omamných látkách, což například velmi odradí provozovatele ubytoven, kteří je pak odmítají přijmout, jelikož se bojí, že by na ubytovnách tropili nějaké potíže.

„Ulice vítá každého stejně. Její náruč je lhostejná a bez citu.“ (cit. dle Hradecké a Hradeckého, 1996, str. 41.)

Nutno zmínit, že velkou skupinu lidí, kteří jsou ohroženi tímto stylem života – potulováním se a nenacházením jistoty jsou mladiství, a to většinou například po odchodu z dětského domova. Tito jedinci z instituce odcházejí v poměrně nízkém věku, nemají zázemí, ještě stále hledají sebe sama a nenacházející žádnou jistotu, oporu ani důvěru, kterou by tolik potřebovali. Navíc je tento téměř kočovný život bez jistot a cíle znejišťuje a poznamenává na celý život.

- c) **Potencionální bezdomovectví:** do této skupiny lze zařadit osoby, které žijí v různých těžkých podmínkách, a to například bytových či rodinných. Jejich potíže mohou být osobní, ale například i finančního charakteru. Mezi potencionální bezdomovce patří například osoby po výkonu trestu nebo po odchodu z dětského domova. Mohou to být rodiny, samostatní jedinci, ale klidně i ženy s dětmi. Jsou to ale i lidé, kteří například žijí v nejistých bytových podmínkách, v domech, které jsou určené k demolici, v různých holobytech, ale třeba i v sociálních bytech, které se mohou zrušit.

Bohužel se tito lidé nacházejí skutečně jen kousek od toho, aby skončili doopravdy na ulici. Bydlí pouze prozatímním způsobem a stálé bydlení se jim nedaří najít a především zajistit. (dle Hradecká a Hradecký, 1996, str. 36-42)

„Většina služeb pro bezdomovce se zabývá pouze bezdomovci zjevnými nebo skrytými. Služby pro bezdomovce potencionální v České republice chybí.“ (cit. dle Marka, Strnada a Hotovcové, 2012, str. 15)

K tomuto výroku bych ráda podotkla, že ačkoli byl napsán v roce 2012, situace se v roce 2019 stále příliš nezměnila.

Sociální služba pro potencionální osoby bez přístřeší se v České republice opravdu velmi náročně hledá. Jelikož velkou náhodou v jedné takové službě pracuji, a to konkrétně v sociální rehabilitaci, dovoluji si tvrdit, že nabídka podobných služeb je opravdu jen slabá.

V rámci vzdělávání v zaměstnání jsem sháněla stáž, díky níž bych se podívala do organizace, která také poskytuje tento typ sociální služby, a našla jsem pouze dvě v republice. Ostatní sociální služby sociální rehabilitace se věnují spíše lidem s duševním onemocněním anebo lidem, kteří jsou zdravotně znevýhodnění.

Potencionálním bezdomovcům se věnuje opravdu málo služeb a dle mého názoru je to skutečně škoda, jelikož tato služba je vlastně i formou prevence, která napomáhá snižovat množství osob, které se dostanou na ulici a stanou se osobami bez přístřeší, které v závěru stejně budou využívat terénní nebo ambulantní sociální služby. Tyto služby jsou poskytovány skrytým anebo zjevným bezdomovcům, kteří velmi často už ztratili motivaci dostat se zpět do svého předešlého života.

d) Tuláci: i tento typ lidí patří do skupiny osob bez přístřeší.

Většinou se jedná o lidi, kteří například začali cestovat, různě cestovali po republice, ale třeba i po světě. Snažili se někde začít žít novým životem, což se jim nepodařilo.

Někteří byli naopak tzv. cestovateli z nudy, kteří bloumali světem, aniž by chtěli někde začít nový život. Jednoduše se nudili, chtěli poznávat nová místa, ale již nepostřehli, že se jim někde hromadí účty, nezaplatili nájem a podobě a tímto stylem se dostali na ulici, kterou chtěli jen poznávat.

Tito lidé se většinou hned za bezdomovce nepovažují a ani komunita bezdomovců tyto lidi hned nepovažuje za „své“. (dle Ravenhill, 2008, str. 153)

Typologie B.

- a) Časové hledisko (chronický, epizodický, přechodný typ bezdomovce)
- b) Geografické hledisko (podle místa přespávání)
- c) Hledisko příčin

Tuto typologii popsal Koukolík v roce 2002. (dle Marka, Strnada a Hotovcové, 2012, str. 15.)

Typologie C.

Další typologii nabízí Pěnkava (2002), který ji staví na využívání sociálních služeb pro osoby bez přístřeší. Rozlišuje stupně nabízené pomoci, a to od krátké jednorázové pomoci až po uživatele služeb bez motivace, kteří využívají jen takové služby, kde není nutná aktivní či pravidelná účast.

Bruntálová (2001) představila velmi podobnou typologii, kde klienty dělí podle délky pobytu na ulici také dle toho, jaká je adaptační fáze na danou situaci.

Pěnkava (2002) rovněž zmínil další možný pohled na formu bezdomovectví, nahlížený stylem obživy u osob bez přístřeší – zda tyto osoby žebrají, kradou, hrabají se v popelnicích nebo zda využívají sociálních služeb v daných organizacích. (dle Marka, Strnada a Hotovcové, 2012, str. 15)

1.5 **Specifika osob bez přístřeší**

Pro sociální pracovníky vykonávající zejména terénní a ambulantní sociální služby je nezbytná znalost specifických znaků osob bez přístřeší.

Tyto znaky zahrnují například vzhled osob bez přístřeší, jejich typické oblečení, dále způsob obživy, způsob bydlení a také místa jejich pobývání, způsob, jakým si hledají obživu nebo získávají věci, které mohou prodat, a tak získat finanční prostředky. K těmto znakům patří i hledání možnosti zaměstnání nebo brigád, způsob, jakým využívají sociálních služeb, čím naplňují volný čas, ale i jakou páchají nelegální až kriminální činnost. Samozřejmě je důležitým projevem osob bez přístřeší i to, jak se proměňuje jejich životní rytmus s ohledem na roční období.

a) Vzhled a péče o vlastní osobu u osob bez přístřeší

Vzhled je asi prvním poznávacím znamením u většiny bezdomovců. Tyto osoby spolu se střešou nad hlavou ztratily také své hygienické zázemí, koupelnu, toaletu, pračku atd. V podmínkách, v jakých žijí či přežívají, nemají příliš mnoho možností, jak o sebe pečovat a jak dodržovat základní hygienické návyky.

Možnosti sprchování a umývání se jsou pro ně velmi omezené – jejich možností je se vykoupat někde v potoce či řece, nebo ve veřejných sprchách, kde je ale poplatek 30-50 Kč, což nejsou pro bezdomovce zanedbatelné peníze. Další možností je využití sprchy u nějakého kamaráda, což také není příliš obvyklé. Jednou z možností je ještě využití sprchy v ambulantních sociálních službách, například v denních centrech pro osoby bez přístřeší.

U některých bezdomovců je naopak špatná hygiena něčím, na čem si zakládají. Ukazují tím, že jsou hrdí na to, kým jsou, anebo se nemyjí schválně, aby od sebe odpudili ostatní jedince. Někteří bezdomovci se naopak snaží hygienické návyky dodržovat, co to jen jde, aby je právě někdo nezařadil do skupiny bezdomovců. Setkat se lze s oběma extrémů.

Dalším typickým znakem ve vzhledu je často velmi špatný chrup. Zuby bezdomovců bývají ve velmi špatném stavu, anebo jim zuby zcela chybí. Často jsou to také špinavé a neupravené ruce, velmi dlouhé nehty na ruce i nohou. Lze často také vidět bezdomovce s plnovousem a dlouhými vlasy. Vlasy jsou celkově jedna z nejobtížnějších částí těla u bezdomovců, jelikož péče o ně je vcelku náročná. Dost často se proto stává, že bezdomovci mají vši a trpí různým parazitárním onemocněním vlasů ale i pokožky těla.

Pokud se jedná o osobu bez přístřeší, která je dlouhodobým uživatelem alkoholu, můžeme si všimnout velkého, oteklého a zarudlého nosu. Někdy mají uživatelé alkoholu, a to především červeného vína, až příliš nápadně zbarvené rty červeně, skoro jako by byli nalíčení rtěnkou.

b) Oblečení osob bez přístřeší

Oblečení bezdomovců jen zřídka odpovídá danému ročnímu období. Své ošacení bezdomovci většinou hledají v kontejnerech na textil, nebo třeba i v popelnících. Oblečení si také mohou opatřit v charitativních obchodech či v denních centrech, kde je cena oblečení opravdu jen symbolická. Velmi těžké je například opatřit si zimní obuv, spodní prádlo, ale také získat zimní bundu.

Dalším znakem, kterého si lze všimnout je, že bezdomovci často nosí batohy anebo igelitové tašky. Některé lze vidět i s taškou na kolečkách či dokonce dětským kočárkem.

Problém s oblečením přichází i při otázce praní prádla. Osoby bez přístřeší si opravdu ve většině případů nemají kde prádlo vyprat, často si ho přepírají v potocích, řekách, v umyvadle na toaletách v obchodních centrech anebo v denních centrech pro osoby bez přístřeší mají možnost praní a sušení, za které opět zaplatí symbolickou částku.

Bezdomovci však praní často vidí jako velmi zbytečnou věc. Často špinavé oblečení prostě zahodí a dojdou si do charitativních obchodů nebo do denních center pro nové. Prát a sušit oblečení pro ně není zcela klasický způsob uchovávání oblečení jako u běžných občanů.

c) Obživa osob bez přístřeší

Shánět si potraviny bez finančních prostředků není zrovna snadné. Bezdomovci to řeší různými způsoby.

Nejčastější je výše zmíněné hledání potravin v popelnících či kontejnerech. Někdy se jedná o prohledávání popelnic a kontejnerů, které patří různým bistrům, bufetům, restauracím apod. Některé obchody dokonce vědomě vyhazují potraviny tak, aby je bezdomovci našli a mohli využít. Dříve si dokonce po otevírací době některých obchodů bezdomovci mohli přijít pro nějaké potraviny, které jim byly rozdány. Často se však vyskytly všelijaké potyčky, hádky, a proto se od této nabídky ustoupilo. V některých případech jde o krádeže v obchodech.

Ve velkých městech má většinou každý bezdomovec i svá místa, kam chodí vybírat popelnice, a ta si hlídá.

Dalším způsobem, jak si opatřit nějakou obživu je samozřejmě žebrání – a to buď přímo o jídlo, což není příliš zvykem, ale spíše o peníze nebo o stravenky. Žebrání může probíhat různým způsobem – buď bezdomovec prostě jen skutečně žebrá a žádá o peníze, někdy často žebrá a má s sebou psa, což přitáhne pozornost lidí a mnozí z nich ze soucitu nad pejskem nějaké peníze bezdomovci dá. Někdo žebrá i tím způsobem, že například hraje na nějaký nástroj či něco maluje, dělá nějakou zajímavou činnost na veřejném prostranství a lidé mu za to házejí drobné. Žebrání má opravdu mnoho podob.

Potřeba jídla se dá ale vyřešit i jiným způsobem, a to například návštěvou nízkoprahového centra pro osoby bez přístřeší, kde je vždy nabízeno nějaké jídlo za symbolickou částku. Někteří bezdomovci toho velmi rádi využívají. Jiní se stydí a bohužel tuto možnost teplého jídla nevyužijí.

d) Způsob bydlení osob bez přístřeší

Otázka bydlení je v případě osob bez přístřeší stěžejní. Bezdomovci jsou buď skutečně zcela bez domova, anebo pobývají ve squotech, což jsou většinou různé vybydlené budovy či domy. Ve squotech většinou pobývají alespoň ve dvou nebo ve větších skupinách lidí.

Většina bezdomovců, kteří jsou přímo venku, pobývají většinu času na veřejných prostranstvích. Během noci je můžeme vidět na nádražích, v letištních halách, ale také například v dopravních prostředcích, jako jsou noční tramvaje. Někteří spí na lavičkách, jiní se usídlí někde v lese, nebo vniknou na cizí pozemek, třeba do stodoly. Hodně záleží na ročním období a daném počasí, které zrovna panuje.

Některé bezdomovce bychom našli ve zřícených domech, nebo také ve vodojemech, tunelech, podchodech nebo opravdu přímo pod mostem.

Pak jsou tu ovšem tací bezdomovci, kteří si seženou „stálé bydlení“, a to v podobě stanů, chat nebo třeba dokonce nor v lese. Existují třeba i stanová městečka či zahrádkářské kolonie, kde lidé bez domova žijí v celých skupinách. Někteří mají dokonce to štěstí, že jim někdo umožní bydlet ve svém karavanu, anebo si jej sami nějakým způsobem opatřili.

Způsoby bydlení jsou opravdu rozmanité. Je nutné se však pozastavit nad tím a uvědomit si, že lidé bez domova nemají takřka nikdy žádné soukromí. Mají zcela narušený

denní režim, sdružují se ve skupinách. Nemají žádné jistoty, a velmi lpí na náhradě domova, kterou si vytvořili, byť se jedná o místo ve stanu nebo v polorozpadlé chatě.

K možnostem přespávání patří i noclehárny, azylové domy, anebo v zimě možnost Teplé židle, která se pořádá na popud daného města.

e) Místa pobývání osob bez přístřeší

Většina osob bez přístřeší během dne pobývá na veřejném prostranství anebo například v denních centrech pro osoby bez přístřeší. Někdo se sdružuje ve skupinách, jiný se zase ostatních straní. Většina z nich ale každý den vyjde ze svého úkrytu a jde mezi lidi, do společnosti, někde do města, kde často nacházejí nejen důležité zdroje obživy, ale také možnost si popovídat a s někým být.

Vhodné je zmínit také to, že většina osob bez přístřeší většinou žije ve městech. Jen málokdy se stane, že vidíte či potkáte člověka bez domova někde na vesnici.

Tento jev byl vysvětlen v knize, napsané skupinou odborníků, kteří tuto práci publikovali na popud Lékařského ústavu v USA. Více než 30 let po jejím vydání se situace nezměnila, nadále se lidé bez domova stále shlukují a drží ve městech. Důvody jsou zcela jasné – mají zde větší přístup k sociálním službám, k úřadům, ale rovněž je ve městech více možností opatřit si jídlo či ošacení. Ve městě se ale také člověk mnohem snadněji ztratí, jelikož je zde ruch a spousta lidí oproti vesnici. (dle Homeless, Health, and Human Needs - Institute of Medicine (US) Committee on Health Care for Homeless People, 1988)

f) Způsob hledání věcí k získání finančního zisku či materiálních zdrojů

Osoby bez přístřeší bývají zcela bez příjmů. Jen málo z nich má invalidní či starobní důchod anebo pobírá dávky státní sociální podpory, nebo dávky v hmotné nouzi. Ve většině případů se tito lidé snaží opatřit si různými způsoby finanční prostředky. Jak je uvedeno výše, mnozí z nich uplatňují nějakou formu žebrání.

Někteří pro změnu hledají v kontejnerech, popelnicích, ale i venku různé věci, které by se daly prodat, získat za ně peníze. Jiní například sbírají papír nebo různé kovy, které poté odvázejí do sběrných dvorů, kde za ně dostanou zapláceno.

Jiní zase kradou různé věci v obchodech nebo také ostatním bezdomovcům, a poté takové věci prodávají. Někteří se uchylují k ještě horšímu způsobu obživy, k výrobě omamných látek a jejich distribuci.

Dále bych zmínila prostituci, a to jak u žen, tak i u mužů. U mužů se jedná spíše o prostituci homosexuální. Tímto způsobem si mnoho osob bez přístřeší vydělává často i na omamné látky.

Vágnerová uvádí pojem „*parazitování*“, které bezpodmínečně také patří ke způsobům získávání zdrojů. Většinou to bývá tak, že skupina bezdomovců parazituje na jednom z nich, který jim nosí potraviny, alkohol či jiné věci a o věci se podělí dobrovolným nebo nedobrovolným způsobem. Parazitování je také dost viditelné ve vztazích, kdy se často ženy bez domova nechávají svým způsobem živit svými partnery – bezdomovci. (dle Vágnerové, 2013, str. 85)

g) Hledání práce a brigád u osob bez přístřeší

Většina z osob bez přístřeší vyhledává spíše brigády, a to hlavně brigády na černo, jelikož mnoho z těchto osob má exekuce a různé dluhy, tak je pro ně důležité získat peníze neoficiálním způsobem. Problémem u těchto lidí je, že v žádném zaměstnání dlouho nevydrží. Většina z nich již není zvyklá na režim a nějaký pracovní řád, ztratila pracovní návyky, tudíž je možné, že pracovat zvládnou pouze několik dní a pak je to omrzí. U většiny z nich se také vyskytuje problém, že jakmile dostanou větší obnos peněz, tak jej prakticky během jednoho dne utratí, a to nejčastěji za cigarety a alkohol.

Najít si stálou práci je pro mnohé z nich problematické, a to už kvůli dodržování určitého řádu, kvůli užívání alkoholu, ale také z toho důvodu, že někteří z nich mají záznam v rejstříku trestů, což mnoho zaměstnavatelů ihned zavrhne. Někteří nedostanou nabízenou práci pro svůj zanedbaný a někdy až odpudivý zevnějšek či proto, že zapáchají.

Mnohem častěji jsou bezdomovci viděni po různých brigádách, výkopových pracích, stavebních pracích apod. Vždy preferují dostat peníze hned na ruku po ukončení pracovního procesu.

Brigády často hledají po známých, další inzeráty často nacházejí na vývěskách, na Úřadech práce anebo na nástěnkách v denních centrech pro osoby bez přístřeší.

h) Způsob využívání sociálních služeb u osob bez přístřeší

Využívání sociálních služeb je u osob bez přístřeší opravdu velmi rozdílné. Těchto služeb je celá řada, můžeme mluvit o ambulantních službách, dále o službách terénních, o

azylových domech, noclehárnách, ale také třeba o Úřadech práce či o Státní správě sociálního zabezpečení.

Co se týká úřadů, osoby bez přístřeší na ně docházejí velmi nerady. Je to pro ně nějaké zařizování, které jim není příjemné, ač je nezbytné pro získání dávek státní sociální podpory či dávek v hmotné nouzi. I otázka vyřízení invalidního či starobního důchodu je u nich velkým problémem – často na důchod buď nemají nárok anebo nezvládnou docházení k lékařům, aby získali lékařské posudky, které by některým z nich zajistily nárok na invalidní důchod.

Co se týká ambulantních a terénních služeb, zde jsou už osoby bez přístřeší sdílnější. Terénní programy vyhledávají tyto osoby v jejich přirozeném prostředí, nabízejí sociálně právní poradenství, ale také materiální pomoc. Často po zkontaktování osoby bez přístřeší odkazují na ambulantní služby, jako jsou například denní centra pro osoby bez přístřeší, kde jsou bezdomovcům poskytovány různé sociální služby, a to kupříkladu možnost se osprchovat, možnost najíst se, vyprat si prádlo, uschovat si osobní věci, řešit se sociálním pracovníkem nějaké sociální či právní záležitosti. Někde je dokonce možnost lékařského ošetření, právní poradenství, anebo konzultace s psychologem.

Denní centra pro osoby bez přístřeší jsou asi jednou z nejvyužívanějších služeb společně s noclehárnami, které často bezdomovcům pomáhají překonat nejen zimní noci.

i) Náplň volného času osob bez přístřeší

Lidé bez domova mají opravdu volného času na rozdávání. Svůj volný čas většinou netráví žádným aktivním způsobem. Naopak se nudí, často nevědí, co by dělali, a proto se snaží čas trávit všelijakým způsobem – často společně v partě, kde si povídají, popíjejí, kouří cigarety a někdy svou nesnadnou realitu zdánlivě nadlehčují drogami. Jsou zde ale i tací, kteří jsou raději celý den v ústraní, sami se sebou nebo třeba jen se svým psem. Ne každý je sdílný a ne každý je schopen přizpůsobit se skupině, která má svou dynamiku, svého obětího beránka, černou ovci nebo mistra světa. Někdy je to i špatná zkušenost s takovou skupinou, která vede jedince do ústraní. Člověk od člověka je jiný, individuální.

Lidé bez domova někdy tráví čas v denních centrech, jindy potulováním se po veřejných prostranstvích. Jejich život nemá žádný řád a ani hranice, což jejich trávení času vůbec neulehčuje. Tito lidé nemají svůj čas rozdělený na čas pracovní a volný, je to prostě jen čas. Většina z nich už nemá ani potřebu jít například na brigádu, protože jim to připadá jako ztráta času a mnohým z nich se ani nechce, jelikož si zvykli na to, že jejich den má

zcela jiný rytmus, nemusejí v určitou dobu někde být. Neaktivní způsob života, v němž není ohraničení mezi povinnostmi a volnem, ani nemají kde v klidu spočinout a nemají mnoho možností, jak se o své místo starat, je často dovede k bezhraničnosti, vedoucí až k páchání trestné činnosti.

j) Způsob páchání nelegální a kriminální činnosti u osob bez přístřeší

Pokud člověk bez domova páchá nějakou nelegální činnost, často se jedná o drobné krádeže v obchodech nebo například o kapsářství. Ve většině případů se nejedná o horší kriminální činy.

Další záležitostí jsou také vzájemné krádeže mezi bezdomovci, kdy někteří z nich okrádají jiné bezdomovce, nejčastěji třeba ve spánku, nebo když jsou pod vlivem alkoholu.

U žen, které jsou osobami bez přístřeší, dochází také často k prostituci, díky níž se snaží vydělat nějaké peníze. Stát se to samozřejmě může u i mužů bezdomovců.

Dalším způsobem častého výdělků peněz pácháním nelegální činnosti je distribuce drog, jejich výroba a následný prodej.

k) Změna životního rytmu s ohledem na roční období u osob bez přístřeší

Roční období opravdu velkým způsobem ovlivňuje životy bezdomovců. Určité měsíce v roce jsou pro ně přímo zlomové a přinášejí mnoho změn, ale například i deprese či jiné zdravotní problémy.

Nejnáročnějším obdobím je pro bezdomovce bez diskuzí podzim a především zima. V těchto měsících není již tak snadné přespávat venku, těžké je i trávení času venku během dne. Je chladno, prší, později padá sníh anebo jsou mrazy, které pro mnohé z osob bez přístřeší mohou být smrtelné. Zima s sebou přináší fyzické útrapy, horší náladu i strach. V období Vánoc na mnohé lidi bez domova přijdou stavy smutku, stesku, více pociťují, že ztratili rodinu a přátele. U disponovaných jedinců se objevují deprese. Tato doba hodně ovlivňuje psychický stav bezdomovců, často prohlubuje jejich závislost na alkoholu či jiných omamných látkách.

Během podzimu a zimy jsou také nejvíce naplněné azylové domy, noclehárny, ale také psychiatrické nemocnice. Do psychiatrických nemocnic lidí bez domova skutečně dožene zima a nepříjemné počasí, nicméně každý z nich nese velkou psychickou zátěž, někteří trpí depresemi, psychózami schizofrenního okruhu, poruchami osobnosti... I když je psychiatrická nemocnice, léčebna či oddělení pro ně místem, kam se schovat a mít na

pár týdnů či dokonce měsíců postaráno o teplou postel a alespoň nějakou jistotu, nebývají přijati zcela bezdůvodně. S životem na ulici je spojeno mnoho stresu, za sebou mají tito lidé mnoho trpkých zkušeností a ztrát. Plno bývá v zimním období také v denních centrech pro osoby bez přístřeší, kde během podzimu a zimy mají sociální pracovníci nejvíce napilno. Zimní období je opravdu pro tuto skupinu lidí kritické.

S jarem přichází samozřejmě mírné oteplení a více světla, při němž většina lidí na ulici pookřeje, s výjimkou těch, kteří trpí depresemi. Jaro je pro ně nejnáročnějším obdobím. Jakmile ovšem přijde zase chladnější období, pro mnohé je to krizová situace, která je může hodně zaskočit. Bezdomovci jsou po zimě často dost oslabení, a tak pro ně další ochlazení v jarním období může mít až smrtelné následky. S jarem také ale přichází jarní únava, která dopadá i na tuto skupinu lidí. Azylové domy, noclehárny i psychiatrické nemocnice se pomalu vyprazdňují.

S létem přichází pro bezdomovce to nejjednodušší období, co se týká pobytu venku a přespávání venku. Někteří si v létě opravdu libují, jak je prima spát u řeky nebo někde v klidu u lesa či v parku. S teplem ovšem přichází i zdravotní problémy – například u lidí, kteří mají bércové vředy, se v létě toto onemocnění několikanásobně zhorší v důsledku tepla a špatné hygieny. Léto je ale také nositelem pozitivních zpráv, a to například, že je více práce a brigád, kterých lidé bez domova často využijí. Jejich životní styl ale není takový, že si peníze ušetřili na horší časy. Jakmile si něco vydělají, většinou to vše utratí. Někteří bezdomovci jsou samozřejmě zodpovědnější a nějaké peníze si na horší časy schovají. Mohou pak o ně být okradeni, což jejich motivaci snižuje.

(dle Marka, Strnada a Hotovcové, 2012, str. 61-90)

l) Komunikace mezi osobami bez přístřeší

Komunikace mezi bezdomovci je v některých aspektech specifická. Bezdomovci si mezi sebou samozřejmě povídají. Mohlo by se zdát, že se jedná o klasický dialog, ale jde spíše o monolog. Většinou je to totiž tak, že jeden druhému začne vyprávět o svých problémech a dané situaci, ale ten druhý jej téměř neposlouchá a mluví o sobě.

Velmi často mezi bezdomovci dochází k hádkám, které právě vygradují těmito monology. Často se vzájemně rozruší, jeden začne například bagatelizovat problémy toho druhého a ostrá hádka je na světě. Občas od slovního napadení dojde až k fyzické agresi. To je ovlivněno i popíjením alkoholu.

Pokud dojde ke skutečnému dialogu, bezdomovci často řeší velmi prazvláštní otázky, které se mohou týkat těch nejtěžších témat od tání ledovců až po náročné filozofické myšlenky, nad nimiž běžný člověk nemá čas se zamyslet. Často také řeší otázky historie. I v těchto hlubokých tématech často nachází důvod ke střetu názorů, které si poté někdy až surovým způsobem vyříkají.

Osoby bez přístřeší v těchto myšlenkách a dialozích často nacházejí únik od řešení vlastních myšlenek, v nichž řeší pouze svoji situaci a daný problém. (dle Průdkové a Novotného, 2008, str. 24)

1.6 **Organizace zabývající se problematikou bezdomovectví**

V České republice existuje poměrně dost organizací, které se touto problematikou zabývají. Mnohem více služeb pro tuto cílovou skupinu, než státní sektor poskytuje nestátní neziskové organizace. Později budou některé z nich vyjmenovány a popsány.

Pro začátek bych uvedla rozdělení služeb pro osoby bez přístřeší. Služby dělíme na:

- 1) Ambulantní služby, do nichž řadíme terénní služby a nízkoprahová centra. Tyto služby se orientují na podporu lidí bez domova.
- 2) Pobytové služby, do kterých zahrnujeme noclehárny, azylové domy, domy na půli cesty, lze sem zařadit i ubytovny a sociální byty. Tyto služby jsou orientované spíše na změnu situace lidí bez domova.

V každé z těchto služeb se odehrává s těmito lidmi, kteří se v sociálních službách stanou klienty či uživateli, trochu jiná sociální práce.

Tyto sociální služby na sebe mají návaznost. Je užitečné si je představit jako schodiště, po nichž osoba bez přístřeší pomalu kráčí. Pravdou je, že se někdy stane, bohužel je to poměrně časté, že se dotyčná osoba na nějakém schůdku zasekne a již na něm setrvá. Někdy měsíce, někdy dokonce roky. Někdo zase během několika měsíců vyšplhá po schůdkách až nahoru a dosáhne návratu do běžného způsobu života.

U každého je to velmi individuální a nelze za to kohokoli soudit. Ani žádná sociální služba nemůže kterémukoli klientovi vyčítat, že se zatím nikam neposunul. Jeho posun, propad či setrvání na stejném bodě, je totiž pouze v jeho režii.

Mezi největší neziskové organizace, které se zabývají bezdomovectvím a jeho problematikou patří Naděje, Armáda spásy a v neposlední řadě Charita.

Naděje

Nezisková organizace Naděje poskytuje několik sociálních služeb pro různé cílové skupiny. Mezi jednu cílovou skupinu patří i lidé bez domova. Naděje má několik poboček, kde jsou poskytovány sociální služby pro osoby bez přístřeší, a to v Jablonci nad Nisou, v Klášterci nad Ohří, v Liberci, v Litoměřicích, v Lovosicích, v Mladé Boleslavi, v Plzni, v Roudnici nad Labem a v Praze, kde je velmi známé Denní centrum U Bulhara, nedaleko Hlavního nádraží.

Poslání sociálních služeb pro osoby bez domova formuluje Naděje následovně:

„Pomáhat lidem bez domova, aby mohli žít důstojnější a bezpečnější život, a přispívat ke zlepšení či řešení jejich nepříznivé situace lidským přijetím, materiální pomocí, odbornou radou, zdravotní péčí a ubytováním.“ (cit. dle <https://www.nadeje.cz/praha>)

Poskytování sociálních služeb pro osoby bez přístřeší v Naději probíhá od roku 1990.

Naděje nabízí pro osoby bez domova tyto sociální služby:

- a) Terénní službu
- b) Denní centra
- c) Noclehárny
- d) Centra krizové pomoci
- e) Azylové domy
- f) Tréninkové byty

Armáda spásy

„V rámci mezinárodní struktury je Armáda spásy v ČR součástí Území Nizozemska, České republiky a Slovenska.

Národní ústředí sídlí v Praze a je řízeno národním velitelem pro Českou republiku. V současné době tuto pozici zastává major Frank Gjeruldsen, Lt.Col. Národní ústředí řídí činnost AS v celé České republice, zajišťuje kontakty s úřady a institucemi na národní úrovni a zprostředkovává spojení s mezinárodní Armádou spásy.

Armáda spásy byla založena roku 1865 Williamem Boothem. V současné době tato křesťanská organizace působí ve 127 zemích světa. V Československu zahájila Armáda spásy práci roku 1919, ale v roce 1950 byla její činnost komunistickým režimem násilně ukončena.

K obnovení práce došlo v roce 1990, kdy se Armáda spásy v ČR zaregistrovala jako občanské sdružení. V současné době působí v Praze, Brně, Ostravě, Havířově, Karlových Varech, Krnově, Opavě, Přerově, Šumperku, Frýdku-Místku, Jirkově, Chodově, Bohumíně a Kopřivnici. Nejnovější pobočka zahájí v létě 2016 provoz v Křižánkách. ...

Cílem Armády spásy v České republice je fyzická, sociální, morální a duchovní podpora lidí všech věkových kategorií, a to na křesťanských principech. Cílovou skupinou Armády spásy jsou všichni ti, kteří se ocitli v obtížné životní situaci, ale také ti, kteří hledají jakoukoliv duchovní pomoc či oporu. Armáda spásy provozuje sociální zařízení a komunitní

centra, ve kterých poskytuje více než 60 registrovaných sociálních služeb. Každý den jejich služeb využívá přes tisíc znevýhodněných osob.“ (cit. dle <https://armadaspasy.cz/o-nas/kdo-jsme/>)

Poslání sociálních služeb pro osoby bez domova:

„Srdce Bohu, ruce lidem. Známý slogan Armády spásy výborně vystihuje naši podstatu. Jsme tu pro ty, kteří potřebují pomoc. Pro ty, kdo se ocitli bez střechy nad hlavou, stejně jako pro osamělé a hledající. A naše motivace? Tu čerpáme z naší křesťanské víry.“ (cit. dle <https://armadaspasy.cz/o-nas/kdo-jsme/#prettyPhoto>)

Armáda spásy nabízí pro osoby bez domova tyto sociální služby:

- a) Terénní program
- b) Nízkoprahová denní centra
- c) Noclehárny
- d) Azylové domy
- e) Sociální byty
- f) Sociální rehabilitace
- g) Zdravotní pouliční péče

Charita Česká republika

Charita má v České republice obrovské zastoupení. Má po celé republice mnoho poboček. Charita se zabývá mnoha cílovými skupinami a jednou z nich jsou právě i osoby bez přístřeší.

Poslání Charity:

„Posláním Charity je služba milosrdné lásky církve lidem v ohrožení nebo nouzi bez ohledu na jejich věk, pohlaví, politické smýšlení, rodinné uspořádání, zdravotní stav, sexuální orientaci, sociální a ekonomickou situaci a postavení, jejich příslušnost k etnické nebo národnostní menšině, víře, náboženství a kultuře.“ (cit. dle <https://www.charita.cz/o-charite/>)

Jelikož jsem již více než rok sociální pracovnící v Charitě Beroun (v Denním centru pro osoby bez přístřeší a v Sociální rehabilitaci), mohu nabídnout detailnější zprávu o sociálních službách pro osoby bez přístřeší na Berounsku a Hořovicku.

Charita Beroun nabízí tento typ sociální služeb pro osoby bez domova:

a) Terénní program pro osoby bez přístřeší:

Terénní program zajišťuje sociální práci v přirozeném prostředí uživatelů služby, nabízí vůbec celkové navázání kontaktu se sociálními službami pro osoby bez přístřeší, sociální poradenství, asistovaný doprovod, ale i materiální pomoc. Služba během pracovního týdne vyjíždí do města Beroun, Králův Dvůr, Zdice, Loděnice, Hořovice a okolí.

b) Denní centrum pro osoby bez přístřeší - Beroun:

Denní centrum pro osoby bez přístřeší zajišťuje a umožňuje uživatelům služby, aby naplnili své základní životní potřeby – mají zde možnost stravy, ošacení, osprchování se, vyprání si věcí, úschovu věcí, sociálního poradenství, doprovodu na úřad, aj. Tyto služby jsou zpoplatněny symbolickými částkami. V Denním centru musí uživatelé služeb dodržovat jistá pravidla a řád. Pokud jsou tato pravidla porušována, může uživatel služby dostat tzv. „stopku“. Služba je poskytována mužům i ženám nad 18 let. Služby jsou poskytovány od pondělí do soboty.

c) Denní centrum pro osoby bez přístřeší – Hořovice

Toto centrum zajišťuje tytéž sociální služby jako centrum v Berouně, kromě sociálního šatníku. Služby jsou poskytovány v pondělí, středu a v pátek. I zde platí veškerá pravidla jako v berounském denním centru. V Hořovicích je ovšem nižší kapacita než v Berouně, protože je tu i méně osob bez přístřeší. Služba začala být poskytována v únoru 2019.

d) Noclehárna – pro muže:

Noclehárna pro muže je umístěna v prostorech Azylového domu sv. Jakuba. Kapacita je 6 lůžek, cena za nocleh je 35Kč. Tato služba je určena pro muže nad 18let, kteří jsou v krizové situaci.

e) Azylový dům sv. Jakuba – pro muže:

Azylový dům sv. Jakuba je určený pro muže nad 18 let. Kapacita je 11 lůžek. Cena za ubytování za 1 den a noc je 100Kč. Maximální doba pobytu je 1 rok, poté se tam uživatel služby 6 měsíců nesmí vrátit zpátky, a to v případě, že odejde i z vlastního

rozhodnutí dříve než po době 1 roku. I zde platí určitá pravidla a řád. Pokud jsou tato pravidla porušována, může dojít až k ukončení smlouvy s uživatelem služby.

f) Sociální rehabilitace:

Sociální rehabilitace měla dříve dvě formy – terénní a pobytovou. Od ledna 2019 pobytová forma skončila. Nyní je sociální rehabilitace pouze terénní. Služba je určena pro muže a ženy nad 18 let, kteří jsou ohroženi sociálním vyloučením. Služba jezdí do přirozeného prostředí uživatelů, a to po Berouně, Králově Dvoře a blízkém okolí.

g) Azylový dům sv. Josefa pro ženy v tísní a pro rodiny s dětmi:

Azylový dům sv. Josefa je určený buď pro ženy anebo pro rodiny s dětmi. Cena za ubytování činí 100Kč za den. Kapacita je 5 lůžek pro ženy. Pro rodiny s dětmi jsou zde zvláštní pokoje. I zde platí určitá pravidla a řád, za jejichž porušení může dojít k ukončení smlouvy s uživatelem služby. Smlouva je uzavírána nejdéle na dobu 10 měsíců.

(dle <https://beroun.charita.cz/pomoc-osobam-bez-domova/>)

2 Praktická část

2.1 Příprava a plán kvalitativního výzkumu

2.1.1 Definice výzkumného záměru a cíle výzkumu

Výzkum se zaměřoval na osoby bez přístřeší bez rozdílu věku, pohlaví, či délky pobytu na ulici. Záměrem výzkumu bylo zjistit, co pro osoby bez přístřeší bylo to nejtěžší při zvykání si na život bez domova, co jim naopak v této adaptaci pomohlo, jaká je jejich motivace ke změně životního stylu a zda ji vůbec mají. Cílem tohoto výzkumu bylo odpovědět na otázku: Co bylo tím nejnáročnějším při adaptaci na život bez domova?

2.1.2 Metoda získávání dat

Metody, které byly v této práci použity k získávání dat, byly kazuistika a polostrukturovaný rozhovor s osobami bez přístřeší, pro triangulaci byly uskutečněny rozhovory se čtyřmi pracovníky z oblasti služeb pro lidi bez domova.

Kazuistika:

„Kazuistika je vedeckým spracovaním konkrétneho prípadu. Spracováva sa väčšinou ex post, čiže po ukončení práce na riešení. Je to metóda vedeckého poznania reality, ktorej cieľom je vedecké zovšeobecnenie informácií získaných systematickou analýzou jednotlivých štúdií. Z hľadiska množstva spracovávaní jednotlivých prípadov môžeme hovoriť o kazuistike jedného prípadu, cieľom ktorej je vedecké spracovanie konkrétneho prípadu alebo o kauzálnom vyhľadávaní faktov, čiže o sledovaní vopred stanovených objektívnych skutočností (krádeže, úteky z domova apod.) na štatisticky významnom počte sledovaných prípadov.“ (cit. dle Hučík a Hučíková, 2009, str. 13)

Použit jako metodu kazuistiku mi přišlo vhodné z toho důvodu, že je to metoda, díky níž je jedinec schopen nahlédnout do dané problematiky mnohem hlouběji a podrobněji. Kazuistiky jsou velmi reálné, a někdy až surové. Čtenář díky nim získá reálný vhled na situaci jedince (nebo skupiny lidí – pokud se například jedná o kazuistiku o rodině), o němž je v kazuistice psáno.

Každý kazuistika může mít trochu odlišnou strukturu. Ve většině případů je v ní ale uvedeno: osobní údaje o daném jedinci, hygienické návyky jedince, ekonomická situace

jedince, jeho bytové zázemí, zdravotní stav jedince a v neposlední řadě vztahy jedince s rodinou či s jeho blízkými.

U dětí a mladistvých je v kazuistikách často psáno také o výchovném prostředí, v němž dítě vyrůstá a jaké jsou jeho dovednosti a schopnosti s ohledem na jeho věk.

Každá kazuistika je velmi individuální a zachycuje něco zcela specifického.

2.1.2.1 Kazuistiky:

Kazuistika 1

1) Osobní údaje klienta

Richardovi je 45 let. Již několik let je osobou bez přístřeší. Richard je alkoholik. Žije sám, jak vyplývá z definice, nemá žádné své bydlení, žije na ulici. Občas pobývá ve squotu nebo u své kamarádky na chatě, většinu času ale tráví přímo na ulici. Bohužel je hodně zadlužený, bylo na něho uvaleno několik exekucí, ale nemá žádné zaměstnání. Pobíral dávky hmotné nouze, ale i ty mu nyní byly odňaty z důvodu vyřazení z evidence Úřadu práce, kam se nedostavoval, jak měl.

Richard má tři děti – přesněji tři dcery. Se dvěma se nestýká vůbec a s jednou velice ojediněle. Neustále se potlouká po ulici, popíjí, hodně času tráví se svými „kamarády“, kteří jsou také na ulici. Navíc je podezřelý z trestného činu, čeká jej soud, což je pro něj velmi špatné, jelikož už nyní je v podmínce.

2) Hygienické návyky klienta a zdravotní stav klienta

Richard nemá skoro žádné hygienické návyky. Chodí špinavý, zapáchá, často je pokálený. Nevyměňuje si oblečení, které je velmi špinavé a roztrhané.

Jelikož je velmi často opilý a neustále padá, je téměř pořád potlučený, často má nějakou zlomeninu apod. Jeho závislost na alkoholu se zřetelně projevuje v jeho psychickém, ale i fyzickém stavu. Začínají se u něho objevovat různé zdravotní komplikace. Velká změna ovšem nastala především v jeho chování – bývá agresivní.

3) Bytové zázemí klienta

Richard nemá žádný byt ani bytové zázemí, žije na ulici. Na ubytovnu jít odmítá, jelikož s ní nemá dobré zkušenosti. Říká, že by si rád našel zaměstnání, které by bylo i s ubytováním. Občas navštíví chatu své kamarádky, kde občasně přespí, ale opravdu je to velmi zřídkka. Protože nemá žádné hygienické ani sociální návyky, je soužití s ním nebo péče o domácnost s jeho osobou velmi náročná.

4) Ekonomická situace klienta

Richard je nezaměstnaný. Pobíral dávky v hmotné nouzi, ale jak je výše uvedeno, i ty mu byly odebrány pro nespolupráci s Úřadem práce, u nějž byl vyřazen z evidence. V důsledku toho je nyní zcela bez finančních prostředků.

Sice říká, že by si rád našel práci, ale skoro kteroukoli nabídku odmítá. Jeho důvody jsou různé – sekat trávu a venku uklízet veřejná prostranství nemůže, jelikož je alergik. Pracovat jako zedník na stavbě také nemůže, jelikož bude léto a bude mu horko. V továrně také dělat nemůže, protože takovou práci jednoduše odmítá vykonávat. Najít Richardovi zaměstnání je tedy velmi těžké, ba i nemožné, jelikož má navíc záznam v trestním rejstříku, je závislý na alkoholu, jeho sociální a hygienické návyky jsou nulové a navíc všude, kde pracoval, tak něco ukradl anebo do zaměstnání ze dne na den přestal docházet.

Richard má několik exekucí, které není schopen splácet. Má dluhy u různých firem, které poskytují půjčky, ale také například u své zdravotní pojišťovny. I to je jeden z faktorů, proč nechce nastoupit do zaměstnání – Richard nechce, aby mu vydělané peníze byly strhávány a byly posílány na placení exekucí a dluhů. Podle jeho slov je pro něj práce zbytečná, ale finance potřebuje a neví, jak je získat.

5) Vztahy s rodinou a dalšími blízkými osobami klienta

Richard je rozvedený. Má tři dcery. Výživné neplatí ani na jednu z nich. Jen s jednou z nich se stýká, ale to jen občas a většinou náhodným způsobem. S rodinou nemá pozitivní vztah, je opravdu sám. Nechce si žádným způsobem nechat pomoci od svých dcer či bývalé ženy, prý je na to příliš hrdý.

Richard má přátele, a to ostatní osoby bez přístřeší, s nimiž tráví většinu času a hlavně s nimi popíjí, což jej jen víc a víc táhne dolů ke dnu. Richard se také potýká s tím, že má hodně nepřátel, jelikož mnoha lidem dluží peníze, a tak se jim často vyhýbá nebo se před nimi i několik dní v lesích schovává, jelikož má strach, že by jej fyzicky napadli.

Richard je v podstatě velmi opuštěný.

Kazuistika 2

1) Osobní údaje o klientovi:

Josefovi je 55 let, původem je ze Slovenska, kde dříve normálním způsobem pracoval a žil se svou ženou a synem. Dříve pracoval na velmi vysoké pracovní pozici, vystudoval dvě vysoké školy a byl velmi dobře finančně zajištěný. Jeho práce byla velmi psychicky náročná a byla pro něho i velmi důležitá. Snažil se, aby o jeho rodinu bylo postaráno. Jednoho dne, absolutně nečekaně od něho odešla jeho žena a nechala mu doma pouze jejich dvouletého syna. Josef se snažil o syna starat a zároveň pracovat, bylo to však velmi náročné. Josef nevěděl ani nechápal, proč od něj jeho žena a matka jejich dítěte odešla. Po nějaké době Josef přestal situaci zvládat a začal pít alkohol. Tato situace zašla až tak daleko, že v práci dal výpověď a stále více popíjel. Po nějaké době přestal zvládat i péči o svého syna a v těžké depresi odešel z domova. Jeho syna začala vychovávat matka jeho manželky.

Josef utekl do Česka a začal se tu potulovat. Neměl šanci si najít práci a ani o to neměl zájem. Jeho jediným zájmem byla lahev alkoholu. Vždy byl samotář, popíjel sám a nikdy nestál o to začlenit se do nějaké party. Jeho závislost na alkoholu byla silnější než on – peníze došly a Josef se chytil party dalších bezdomovců a začal popíjet s nimi. Dostal se často i do různých problémů, jelikož celá parta páchala kriminální činností a Josef samozřejmě s nimi.

Z Josefa se stal bezdomovec, alkoholika psychicky nemocný člověk.

2) Údaje o ekonomické situaci klienta:

Josef nemá žádné peníze, naopak má dluhy a byl za to i ve výkonu trestu. Josef neplatil alimony a ani zdravotní pojištění. Nyní Josef nepobírá žádné peníze ze státní sociální podpory, ani dávky v hmotné nouzi. Na invalidní ani starobní důchod nemá nárok. Příležitostně si přivydělává jen na brigádách na černo, a co vydělá, to většinou propije.

3) Zdravotní situace klienta a rodiny:

Josefův zdravotní stav není nijak příznivý, a to hlavně jak po psychické, tak po fyzické stránce. Trpí depresemi, kvůli nimž byl hospitalizován v psychiatrické nemocnici, kam se dostal i kvůli své závislosti na alkoholu. Z fyzických problémů je nejzávažnější cirhóza jater, která je následkem dlouhodobého nadužívání alkoholu. Na jeho zdravotním stavu se samozřejmě odráží i to, že o sebe nijak nepečuje a za každého počasí přespává venku.

4) Hygienické poměry klienta a rodiny:

Josef o sebe příliš nedbá. Občas se umyje v řece, v zimě například v obchodím centru na toaletách. Oblečení si hledá v popelnících anebo například v textilních kontejnerech, kde občas něco najde. Josef nemá ovšem ani potřebu si na sebe hledat čisté oblečení, či se vykoupat a oholit. Není to pro něj nijak podstatná věc a nevadí mu, že zapáchá. Někdy je i pomočený a pokálený. Svým způsobem je prý rád, že od sebe tímto způsobem lidi odhání a je sám a má svůj klid.

5) Bytové poměry klienta:

Josef nemá žádné bytové zázemí. Žije venku, přespává, kde se jen dá. V létě třeba u řeky, v zimě naopak někde v lese nebo pod mostem. Občas přespí v noclehárně, ale to jen velmi zřídka, protože tam nemá dobré vztahy s ostatními uživateli této služby, a navíc to pro něho znamená útratu peněz, které by mohl využít na alkohol či cigarety.

6) Vztahy v rodině (mezi všemi členy):

Josef nemá vůbec žádný kontakt s rodinou. Ví jen, že jeho tchýně se stará o jeho syna, ale nemá o něm žádné zprávy. Moc rád by se se svým synem spojil, ale hrozně se stydí a nechce si říct o pomoc. Rád by navázal kontakt i s tchýní, ale ta o něm nechce ani slyšet. Josef je zcela sám.

7) Vztahy k ostatním společenským skupinám, zájmovým, příbuzným.

Josef má kamarády pouze mezi ostatními bezdomovci, s nimiž ale moc dobře nevychází. Je spíše introvert, nechce se již nechat zatáhnout do nějakého maléru, a tak se s ostatními bezdomovci příliš nestýká, a pokud ano, jeho kontakt s jeho „přáteli“ má jasně vymezené hranice. Většinou se s nimi přátelí jen tehdy, kdy je ve hře alkohol.

Kazuistika 3

1) Osobní údaje o klientovi:

Jarmile je 85 let, je bezdomovkyní již 25 let, žije v lese, v noře, kterou si sama vykopala. Jarmila dříve působila jako vysokoškolský pedagog, mluví plynule pěti cizími jazyky, je velmi vzdělaná. Dříve chodila doučovat děti jazyky, které potřebovaly dopilovat. Jarmila žila celý život se svým manželem, neměli spolu děti, ale žili poklidným životem. Oba dva učili na vysoké škole a měli velmi dobré postavení. Bydleli v malebném domě v Praze.

Její manžel zemřel velmi brzo a tragicky. Od té doby začala mít hluboké psychické problémy a zcela do sebe uzavřela. Utekla z vlastního domu i ze zaměstnání a začala přežívat v lese. Po nějaké době si v lese vykopala velkou noru, kam si nanosila z domova spoustu věcí, které akutně potřebovala, a začala přežívat tam. Za každého počasí. Úplně odstřižená od lidí, ale spokojená.

2) Údaje o ekonomické situaci klienta:

Jarmila pobírá starobní důchod. Nemá žádné jiné peníze. Naštěstí ovšem nemá žádné dluhy, tudíž nemusí řešit žádný typ tohoto problému.

3) Zdravotní situace klienta a rodiny:

Zdravotní stav Jarmily je velmi špatný po psychické stránce. Trpí těžkou sociální fobií, bojí se chodit mezi lidmi, a proto žije v lese. V létě se chodí koupat do řeky. Během zimy sama sebe přiměje, aby se pravidelně vykoukala v Denním centru pro osoby bez přístřeší. Na svůj věk je taková žena velmi energická a pohyblivá. Problém ovšem nastal v situaci, kdy si zlomila ruku při pádu do své nory a ležela tam několik týdnů a nemohla vylézt ven, byla tudíž téměř bez obživy. Její věk v tomto případě hraje velkou roli.

4) Hygienické poměry klienta a rodiny:

Jarmila se koupe v řece, kde si pere i oblečení. Pokud se odváží, navštíví Denní centrum, kde si nechá přeprat věci a rovnou se i vykoupe. Zvláštností je, že vlasy si Jarmila myje zásadně houbičkou na mytí nádobí, a to pramen po prameni. Jarmila se snaží o svoji hygienu dbát, ale v podmínkách, v nichž žije, to není jednoduché, a tudíž ani stoprocentní.

5) Bytové poměry klienta:

Jak jsem již výše zmínila, Jarmila přežívá v noře, kde má věci, které dle jejích informací potřebuje k přežití. Jarmila si dokonce zřídila solární energii, kterou využívá například k nabíjení mobilního telefonu. Jarmila je v tomto ohledu velmi vynalézavá. Má ráda svoji noru a hlavně les. Tvrdí, že tam má svůj klid a nemá se tam čeho bát. Je ráda, že je odtržena z kontextu společnosti a je daleko od lidí a všeho zlého.

6) Vztahy v rodině (mezi všemi členy):

Jarmila nemá žádnou rodinu. Manžel jí zemřel a Jarmila se nikdy nestala matkou. V jejím požehnaném věku bohužel opravdu zůstala sama a nemá nikoho, na koho by se mohla obrátit.

7) Vztahy k ostatním společenským skupinám, zájmovým, příbuzným.

Jarmila nemá žádné přátele. Je hodně osamělá, což je patrně důsledkem její sociální fobie. Ve své náročné situaci si zachovala velmi slušné vystupování, její sociální návyky se nijak nezměnily. Za vše slušně poděkuje, nebo zdvořile požádá. Mluví velmi tiše, klidně, ale dělá jí velký problém s někým navázat kontakt, jelikož má z lidí strach. Nikomu nedůvěřuje.

Polostrukturovaný rozhovor:

„Polostrukturovaný rozhovor... se vyznačuje tím, že má připraven soubor témat/otázek, který bude jeho předmětem, aniž by bylo předem striktně stanoveno jejich pořadí. Mnohdy může tazatel formulace pokládaných otázek částečně modifikovat, nezbytné ale je, aby byly probrány všechny. ... Polostrukturovaná varianta interview v zásadě kombinuje výhody a minimalizuje nevýhody obou krajních forem rozhovoru, tj. volného, nestrukturovaného a strukturovaného.“ (cit. dle Reichel, 2009, str. 111-112)

Polostrukturovaný rozhovor jsem se rozhodla využít z několika důvodů.

Zaprvé je vhodný pro můj výzkumný soubor. Někteří bezdomovci si velmi rádi povídají, tudíž se v tomto rozhovoru mohou rozpovídat, a na druhou stranu připravené otázky udržují jisté hranice rozhovoru a jeho linii. Otázky se dají samozřejmě různým způsobem přizpůsobit tak, aby je daný jedinec opravdu dobře pochopil a mohl na ně tak odpovědět bez jakéhokoli nedorozumění.

Na začátku rozhovoru jsem každého z respondentů informovala o tom, že rozhovor je zcela anonymní, že je pořízen pouze pro účely tohoto výzkumu a že identita nikoho z nich nebude známa. Pokud daný jedinec souhlasil, seznámila jsem ho s tím, jak bude rozhovor probíhat a jaké bude jeho téma.

Rozhovor obsahoval celkem 10 okruhů otázek, které byly sice jasně naformulované, ale s přihlédnutím jak k danému respondentovi, tak ke zvolené metodě, jsem otázky během rozhovoru různě drobně upravovala tak, aby pro daného respondenta byly otázky srozumitelné a snadno pochopitelné, aby na ně dokázal bez jakéhokoli problému odpovědět a nebyl otázkami nijak zmatený, ale také aby mohl říci, co má na srdci.

Mou snahou bylo, aby respondent dobře pochopil cíl každé dané otázky, ale abych se zároveň od respondenta dozvěděla co nejvíce informací, které by mi umožnily porozumět jeho situaci, a tím hlouběji proniknout do zkoumané problematiky. Mezi takové otázky patřilo například, jaká je momentálně finanční situace respondenta, zda má nějaký příjem, v jakých podmínkách momentálně žije, jak žil před tím, než se dostal na ulici apod.

Rozhovory jsem si zapisovala na papír, dělala jsem si různé poznámky. Po ukončení každého rozhovoru jsem jej s pomocí těchto poznámek co nejpřesněji zaznamenala, aby byly

využitelné k dalšímu zpracování. Ani jeden z respondentů nesouhlasil s tím, aby rozhovor byl nahráván na diktafon v mobilním telefonu. Většina respondentů měla obavy, že by se tak jejich rozhovor mohl šířit například na sociální síť. Proto jsem postupovala tímto způsobem, nezbylo mi než respektovat přání svých respondentů.

Respondenti nechtěli ani podepsat informovaný souhlas, ale ode všech jsem získala ústní souhlas ke zpracování rozhovorů.

Okruhy otázek použité v polostrukturovaném rozhovoru zněly takto:

- 1) Jaký byl důvod, že jste se ocitl/a na ulici?
- 2) Jak dlouho jste bez domova?
- 3) Kde nyní pobýváte?
- 4) Umíte si představit, jaký by byl váš život, kdybyste se neocitl/a na ulici?
- 5) Co pro vás bylo nejtěžší při adaptaci na život bez domova?
- 6) Co vám pomohlo a usnadnilo adaptaci na život bez domova?
- 7) Chtěl/a byste svoji sociální situaci změnit?
- 8) Umíte si představit žít znovu „normálním“ (většinovou společností uznávaným) životem, mít zajištěné bydlení, zaměstnání apod.?
- 9) Jakým způsobem byste svou sociální situaci chtěl/a změnit?
- 10) Co je pro vás největší motivací k tomu, abyste změnil/a svoji sociální situaci?

Rozhovory trvaly cca 20 až 45 minut. Záleželo samozřejmě na tom, jak moc byli respondenti ochotni mluvit, zda byli strozí či se naopak rozpovídali. Někteří z respondentů „utíkali“ od tématu, ale i tak byl jejich monolog přínosný, jelikož mi sdělili zase další informace, které mi pomohly pochopit jejich situaci, a především se respondenti otevřeli, dokázali nahlas vyslovit své starosti, obavy anebo se prostě jen dokázali svěřit, načež u některých z nich došlo k velké úlevě.

Někteří respondenti se naopak například uvolnili natolik, že se i rozplakali a popustili tak uzdu svým emocím, což mi umožnilo více porozumět jejich situaci.

2.1.3 Výběr respondentů

Definován byl počet 10 rozhovorů s osobami bez přístřeší.

Většina z oslovených respondentů momentálně pobývá na ulici, někteří z nich momentálně žijí ve squotech, u kamarádů, anebo se již dostali například na ubytovnu, i když v minulosti žili pouze na ulici.

Respondenty jsem vyhledala v Denním centru pro osoby bez přístřeší, kde momentálně pracuji a náhodným způsobem jsem si vybrala několik z nich. Výběr se odvíjel od toho, kdo právě byl v Denním centru přítomen a kdo s rozhovorem souhlasil.

Jeden z oslovených lidí rozhovor zcela odmítl. Měl velké obavy, že by byl rozhovor či dokonce jeho fotografie mohla být zveřejněna na sociálních sítích. Ostatní respondenti s rozhovory souhlasili slovně, nechtěli podepisovat informovaný souhlas a byli seznámeni s tím, že rozhovory budou použity k dalšímu zpracování, ale nebudou nikde zveřejněny.

Respondentů byli vybráni opravdu zcela náhodně, bez ohledu na jejich pohlaví, věk či i na fakt, zda jsou nyní nebo byli v minulosti na ulici, ale ani teď není jejich sociální situace příznivá a jejich například bydlení není adekvátní (žijí ve squotu).

2.1.4 Označení respondentů

Respondenti vyžadovali absolutní anonymitu, což je zcela adekvátní požadavek, samozřejmě byli hned při oslovení ujištěni, že tyto rozhovory opravdu budou zcela anonymní. Proto jsem zvolila metodu, že každého respondenta označím daným číslem, což zajistí respondentovu anonymitu. Respondenti s tímto označením plně souhlasili.

2.2 Realizace kvalitativního výzkumu

2.2.1 Realizace výzkumu

Výzkum byl realizován od prosince 2018 do března 2019, rozhovory byly uskutečnĚny v Denním centru pro osoby bez pŕístřeší v BerounĚ.

Jak je vĚše vysvĚtleno, rozhovory nemohly bĚt nahrávány, proto byly zaznamenány pĪsemnĚ na papĪr. NáslednĚ byly vĚschny rozhovory pŕepsány do PC k dalĚímu zpracování.

2.2.2 Analýza a interpretace dat

„Kvalitativní materiál ve formĚ transkripcí rozhovorů, protokolů pozorování, textových a audiovizuálních materiálů a dalších druhů dokumentů se transformuje a interpretuje s cílem zachytit smysluplnĚ komplexitu zkoumaných jevů a pŕípadů sociálního svĚta.“ (cit. dle Hendl, 2016, s. 227)

Ritchie a Spencer, autoři rámcové analýzy se řídili tím, že základním krokem pŕi práci s materiálem je jeho organizace. Data je potřeba roztrĪdit. PotĚ by mĚla následovat vlastní interpretace, z níž by mĚla vzejít zpráva popisující zkoumanou oblast. (dle Hendl, 2005, s. 217 – 2018)

„Kvalitní analýza je umĚním zpracovat data smysluplným a užitĚným způsobem a nalézt odpověď na položenou výzkumnou otázku.“ (cit. dle Hendl, 2016, s. 227)

Abych si veĚkerá data dobře zorganizovala, pŕepsala jsem si vĚschny rozhovory do poĚítaĚe. Po pŕepsání rozhovorů jsem si vytvořila zkrácenou verzi, v níž jsem zachycovala kódy, ty nejĚastĚjší a nejdůležitĚjší odpovědi respondentů.

V tomto pŕípadĚ se vĚdy jednalo o jednotlivou otázku, poté o odpověď daného respondenta, kaŕdý z nich je oznaĚen Ěíslem od 1 do 10.

Jakmile jsem mĚla vĚschny odpovědi ve zkrácené formĚ vypsané, vytvořila jsem si tabulku v programu Excel, kam jsem si zapisovala, kolik z 10 respondentů odpovědělo na danou otázku danou odpověď [za a), b), c)] a poté jsem si jednotlivé odpovědi spoĚítala a vytvořila grafy zachycující procentuálnĚ znázornĚné odpovědi respondentů.

Tyto grafy názornĚ ukazují, kolik respondentů se na danĚ odpovědi shoduje, a tudĪž, co napŕíklad pro vĚtĚinu respondentů bylo nejnároĚnější pŕi adaptaci na ŕivot bez domova.

Tato rámcová analýza je součástí Přílohy 1 v této bakalářské práci. Rámcová analýza poslouží tudíž k přehlednému ukázání získaných dat a pro dobrou a efektivní orientaci při interpretaci dat, která byla zjištěna během polostrukturovaných rozhovorů.

2.3 Výsledky výzkumu

2.3.1 Vyhodnocení rozhovorů s osobami bez přístřeší

Vyhodnocení 10 rozhovorů bylo následující:

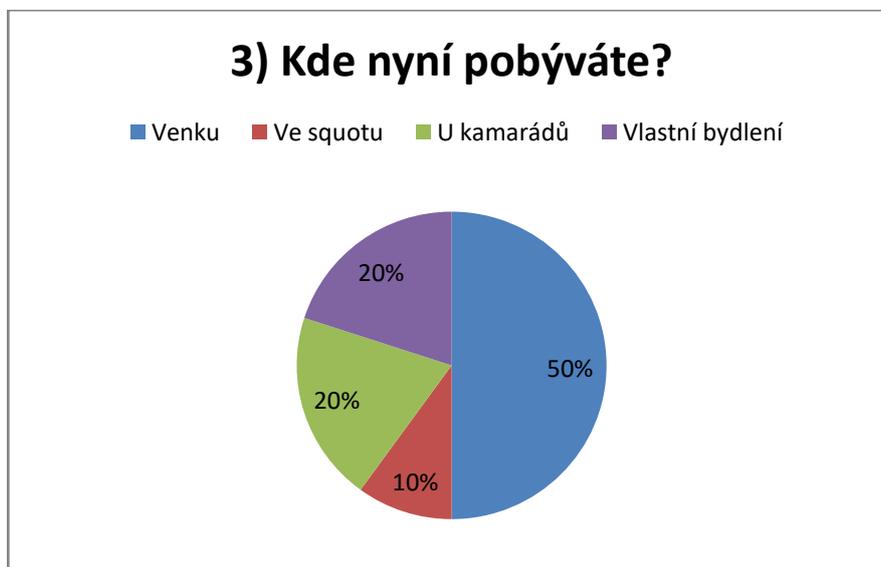
Při první otázce na to, jaký byl důvod, že se daný respondent ocitl na ulici, jsem se dozvěděla, že u 3 respondentů bylo důvodem ztráta bydlení, u 2 respondentů byl důvodem rozchod s partnerem/partnerkou, či dokonce rozvod. U jednoho respondenta se jednalo o problémy v rodině, které jej dostaly až na ulici. U 3 respondentů bylo důvodem ocitnutí se na ulici nadměrné pití alkoholu a u jednoho respondenta užívání nealkoholových omamných látek, drog.

U druhé otázky, která zkoumala, jak dlouho je daný respondent bez domova jsem zjistila, že 6 respondentů je bez domova 1-5 let, další 3 respondenti jsou bez domova 6-10 let a 1 respondent odpověděl, že je to více než 11 let.

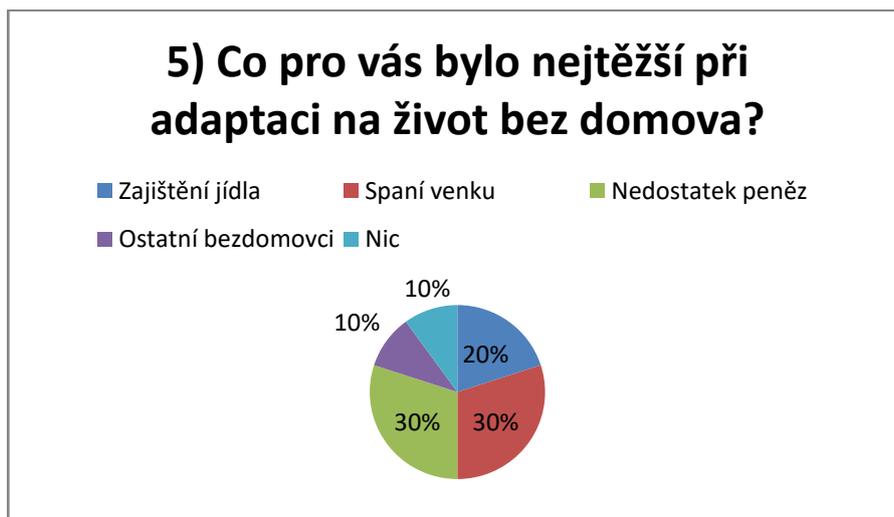
Třetí otázka se týkala toho, kde daný respondent nyní pobývá. U 5 respondentů byla odpověď, že pobývá venku. Pouze 1 respondent odpověděl, že ve squotu. 2 respondenti pobývají u svých kamarádů a další 2 respondenti mají vlastní bydlení, které ovšem nespĺňuje podmínky obytného prostoru.

Čtvrtá otázka se zaměřovala na to, zda si respondent umí představit svůj život, kdyby se býval na ulici neocítl. 6 respondentů mi sdělilo, že ano, že si umí představit, že by žili „normálním – většinovou společností uznávaným“ životem. 3 respondenti z 10 mi odpověděli, že ne. Tuto představu prý vůbec nemají. A pouze 1 respondent si nebyl jist a odpověděl, že neví.

Pátá otázka, pro můj výzkum stěžejní otázka se týkala toho, co pro respondenty bylo nejtěžší při adaptaci na život bez domova. 2 respondenti odpověděli, že nejnáročnější pro ně bylo shánění potravin a obživy celkově. 3 respondenti si stěžovali na přespávání venku, které pro ně bylo velmi náročné. Další 3 respondenti mluvili o nedostatku peněz, na které byli zvyklí. 1 respondent uvedl, že pro něj bylo velmi těžké být ve společnosti, ba dokonce komunitě dalších osob bez přístřeší, kteří jej ovládali a manipulovali jím. 1 respondent odpověděl, že pro něj těžkého nebylo vůbec nic.

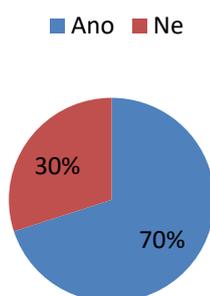
Šestá otázka byla zcela opačná než otázka číslo pět. Tato otázka měla zjistit, co pro respondenty naopak bylo nejsnadnější při adaptaci na život bez domova a co jim pomohlo zvládnout žít na ulici. 2 respondenti odpověděli, že pro ně bylo velkou výhodou mít kde spát. Další 2 respondenti uvedli, že jim naopak velmi pomohlo ostatní osoby bez přístřeší, které je nějakým způsobem zaučili, jak v této situaci jednat a jak si opatřit základní životní potřeby. 3 respondenti odpověděli, že jim pomohl jejich partner. U všech případů byl partner daného respondenta také osobou bez přístřeší. Pouze 1 respondent mi oznámil, že mu velmi pomohla jedna nejmenovaná organizace, která se zaměřuje na pomoc osobám bez přístřeší. 2 respondenti uvedli ostatní, výše nezmíněné důvody.

6) Co vám pomohlo a usnadnilo adaptaci na život bez domova?

Otázka číslo sedm byla zlomová – tato otázka byla zaměřena na to, zda by tázaný respondent svoji sociální situaci chtěl změnit. U 7 respondentů jsem se setkala s kladnou odpovědí, že ano, jelikož pro ně tato situace, v níž momentálně jsou a žijí, není příznivá. U 3 respondentů jsem se ovšem dozvěděla, že ne, že na své situaci nic měnit nechtějí, jelikož jsou takto spokojeni anebo nemají pocit, že by situace ještě šla nějakým způsobem změnit.

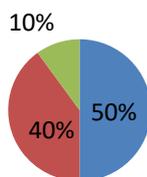
7) Chtěl/a byste svoji sociální situaci změnit?

Osmá otázka se týkala toho, zda si respondent umí představit žít „normálním – většinovou společností uznávaným“ životem. 5 z 10 respondentů mě informovalo o tom, že ano. 4 respondenti zásadně řekli, že ne a pouze 1 respondent byl na vázkách a nebyl si jist.

8) Umíte si představit žít znovu „normálním“ (většinou společností uznávaným) životem, mít zajištěné...

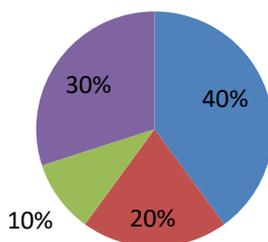
■ Ano ■ Ne ■ Nevím / možná

Devátá otázka měla zjistit informace ohledně toho, zda daný respondent zná nějaký způsob, jakým by svoji sociální situaci chtěl řešit. 4 respondenti odpověděli, že jako východisko ze své sociální situace vidí najít si nové zaměstnání. 2 respondenti jako hlavní řešení svého problému viděli najít si nějaké bydlení. Pouze 1 respondent odpověděl, že aby mohl svoji situaci změnit, měl by přestat pít alkohol. 3 respondenti odpověděli, že žádným způsobem svoji situaci měnit ani nechtějí a tento způsob neznají či jej nedokážou zvládnout.

9) Jakým způsobem byste svoji sociální situaci chtěl/a změnit?

■ Najít si zaměstnání ■ Najít si bydlení
 ■ Přestat pít alkohol / brát drogy ■ Nijak

Desátá, poslední otázka se zaměřila na to, co je pro daného respondenta jeho největší motivací k tomu, aby změnil svou sociální situaci. 3 respondenti odpověděli, že je pro ně největší motivací jejich vlastní život, a především jejich zdravotní stav. 1 respondent uvedl, že jej motivuje jeho partner a vidina toho, že by mohli být spolu. 3 respondenti odpověděli, že je

pro ně hnacím motorem jejich rodina a bývalí přátelé, o které kvůli svému momentálnímu stylu života přišli. 1 respondent odpověděl, že je pro něj velkou motivací mít zase peníze. A 2 respondenti tuto otázku zcela negovali a odpověděli, že žádnou motivaci ve svém životě již nemají.

2.3.2 Adaptace na život bez domova z pohledu sociálních pracovníků a sociálních asistentů pracujících s osobami bez přístřeší

1. Mariana- vedoucí Sociální rehabilitace a sociální pracovnice

Nikdo si nevybere život na ulici. První noci venku jsou nejhorské. Lidé rychle přijdou o pocit, že mají nějakou hodnotu, že někomu na nich záleží, ztrácí sebevědomí, návyky...

Klienti ale brzy popisují, že si zvyknou i na zimu, nevdá jim spát venku. Umí si obstarat jídlo, vědí nebo se rychle doví, kde pobýt, když se chtějí ohřát. Vědí, kam jít, když chtějí čisté oblečení, když se chtějí umýt nebo vyspat v teple.

Informace si sdělují mezi sebou nebo je získávají na úřadě či v sociálních službách. Když vědí, kde budou spát (v zimě díky mimořádným opatřením je i dost příležitostí spát v teple zadarmo, dokonce „pod vlivem“), když vědí, kde se nají, nemají zdravotní neduhy, pokud to dokážou skloubit registrovaní na úřadu práce, nejen že nemají dluh na zdravotním pojištění, ale žijí i život bez stresu.

A pro většinu jde o životní styl, který ani nechtějí měnit. Často je to ovlivněno a souvisí to s psychickými potížemi a závislostmi.

To nejtěžší není podle mne zvyknout si na fyzické nepohodlí. Horší je obrnit se vůči okolí, které se na lidi na ulici „dívá skrz prsty“. Lidé bez přístřeší si uvědomují rozdíl mezi nimi a těmi, kteří mají zázemí. Na druhou stranu žijí život bez povinností, bez zodpovědnosti, bez „časového presu“.

Příklad 1: Pár, který žil v Praze na ulici, šel do azylového domu, protože čekali dítě. Tam si ale stěžovali, jak se jim žilo lépe na ulici. Tvrdí, že kdyby nebyli nuceni OSPODem kvůli potomkovi být v AD, pak by byli radši zas na ulici.

Příklad 2: Muž 28 let z dětského domova, během pobytu v azylovém domě řekl, že je se svým způsobem života na ulici spokojený – nechce a není motivovaný jít pracovat, hledat stabilní bydlení, zakládat rodinu.

Příklad 3: Muž 45 let tráví dny u rodiny a s rodinou nedaleko noclehárny. Příležitostně si vydělává načerno. Nemá děti, přítelkyni, nestojí o stabilní bydlení, nechce závazky. Ideálně mu stačí a potřebuje někde jen přespat. Užíval by raději služeb azylového domu, protože platby za tuto službu jsou plně hrazeny skrze dávky v hmotné nouzi (Doplatek na bydlení) narozdíl od noclehárny.

Z mého pohledu čím déle je někdo na ulici, tím hůř hledá sám v sobě motivaci začít na sobě pracovat, vůbec se o cokoli snažit. Přitom musí znovu získat hygienické a pracovní návyky, naučit se telefonovat, nabýt sebevědomí, překročit stigma bezdomovce. Samozřejmě je situace ztížena tím, že se prohlubuje dluh například u zdravotní pojišťovny, na výživném apod. Osoby bez domova se z pravidla bojí zodpovědnosti, nechtějí závazky, nechtějí režim.

Ale zvlášť v Praze je dnes dostatek služeb a možností změnit tento životní styl, zvlášť pokud jde o duševně i tělesně zdravé jedince. Pro ně je nejtěžší asi najít motivaci, věřit si a vzdát se pohodlí bezstarostného žití na ulici, kde nejsou složenky, exekutoři, nadřizení, tikající hodiny.

2. Andrea – sociální asistentka v Noclehárně a Azylovém domě pro muže

Máme různě staré klienty, takže je i různé prožívání toho, co se děje. Taky to je různé podle toho, jsou-li závislí, nemocní, zda mají rodinu, na kterou se mohou spolehnout nebo zda je po dřívějších zkušenostech – občas i rovnou odepsali.

Také na inteligenci, někteří sotva umí číst a psát, a asi by toho bylo víc. Vnímám u přicházejících k nám na AD někdy velký stres, obavy, co je čeká – pokud nemají již dřívější zkušenost s podobným zařízením, nebo naopak suverénní vystupování, vědí, na co mají nárok a dožadují se toho, srovnávají naše zařízení s jinými.

Když se dostanou ven, dost často se stydí si o pomoc říct. Jen málo z nich hned vyhledává pomoc u úřadů a podobně. Snaží se zapadnout, nevyčnívat, nejlíp, aby to nikdo nepoznal, anebo naopak ukážou to, aby vyvolali lítost a vyžebrali si peníze, jídlo apod.

K nám často přicházejí ve špatném psychickém stavu, někdy špinaví, hladoví. Za sebe mohu říct, že jim hodně pomůže i jen třeba teplá sprcha, čisté oblečení, spánek... pak dost často přijdou a mají potřebu se vypovídat, svěřit se s tím, co je potkalo. Někdy to bývá i taková ta naučená písnička, kterou už tak často říkali, že jí snad i uvěří. Pak ale dříve či později přijde chvíle, kdy mi sdělí to opravdové, co se jim dělo.

Mám na to celkem cit, poznám to, ale stejně je nechám vypovídat, i když cítím, že je to jen báchorka. Oni vědí, že vím, jsou rádi, že to беру a příště se mi i omluví.

Ano, i to jsem zažila, a svěří se i s hodně soukromými věcmi. Cítí, že to jde, že je neodsoudím, že je беру takové, jací jsou.

Jo a i teplá polívka z pytlíku je nad zlato. Po různě dlouhé době jim otrne, začínají hledat chyby, vadí jim dodržování pravidel, mají problémy s tolerováním ostatních klientů, a to je znamení, že jsou připraveni se posunout dál a s pomocí kolegů i nás se odrazit výš.

3. Nina – sociální asistentka v Denním centru pro osoby bez přístřeší

Při adaptaci na život bez domova záleží na osobě, která se zde ocitne. Nejtěžší to myslím mají děti z dětských domovů, které se nemají na koho obrátit s žádostí o pomoc a radu a jsou na ulici raz, dva. Dostanou se tedy mezi osoby, které takto žijí a většinou to vede k ještě horším problémům než je bezdomovectví samotné (drogy, krádeže).

U osob, které se na ulici dostaly samy, většinou předchází situace, které k tomu vedou. Nejtěžší si myslím, že je pochopení a přiznání si toho, že jsou bezdomovci. A důležité je rozhodnutí, jakou cestu zvolí pro vyřešení své situace. Lidem, kteří jsou na ulici dlouhodobě, můžou pomoci v obstojném životě právě DC, noclehárny a AD. Celkově si myslím, že spojení adaptace na bezdomovectví je nevhodné, neboť si myslím, že vždy je cesta jak to řešit, ale rozhodně ne se situací nepřizpůsobovat.

4. Petra – sociální pracovnice v Noclehárně a Azylovém domě pro muže

Osobně si myslím, že nejhorší je začátek, kdy se člověk ocitne bez střechy nad hlavou. Každý vycházíme z různých životních zkušeností, různého sociálního prostředí a toto můžeme vnímat různě. Myslím si, že na počátku lidé bez domova hledají způsob jak fungovat ve společnosti, buď normální anebo alternativní cestou. Když ale jsou na ulici delší dobu, začnou přijímat tento způsob života a hledat způsoby jak to zvládnout.

Při otázce co je nejhorší, bych asi neuměla přímo odpovědět, myslím, že je to subjektivní. Pro někoho je to možná nejistota a to, že není nikde pocit bezpečí, že si nemůže nikam dát věci, nemá nikde své místo. Pro dalšího je to nedostatek financí a materiálních věcí, problém se zajištěním základních životních potřeb.

Co pomáhá se zadaptovat a kde získávají podporu? Podle mě záleží na tom, zda je člověk na ulici poprvé. Pokud je prvně, hledá informace, neví kam se obrátit, zda a jestli má na něco nárok, jaké služby může využít. Potom co pomůže, je zajištění základních potřeb, aby člověk mohl dále přemýšlet nad řešením situace. Někdy ale prostě přijme bezdomovecký styl života za vlastní a pak už jen hledá strategie k tomu, jak žít i v tomto prostředí přijatelným způsobem.

Někdy pomůžou známí – nebo i ostatní lidi bez domova, jindy terénní služby pro lidi bez domova, někdy úřad daného města, nízkoprahové služby.

2.4 Závěr výzkumu

Z výzkumu vyplynulo, že ten zásadně největší problém a nejnáročnější situace, kterou osoby bez přístřeší musely překonat při adaptaci na život bez domova, bylo spaní venku. Náročné to bylo prý z mnoha důvodů – někdo uvedl, že nejhorší bylo uložít se ke spánku na zemi, za každého počasí. Spaní venku respondenty zavedlo na různá místa, v létě například k řece, v zimě přímo pod most, do křoví nebo i do lesa. Někdo naopak vlezl někomu na pozemek a přespával ve stodole na seně. Způsoby překonání každé noci byly pro každého jiné, někdy vsutku velmi rozmanité.

Pro někoho bylo na spaní venku naopak velmi stresující to, že musel být neustále ve střehu, aby mu někdo neodcizil jeho jediné osobní věci, doklady nebo dokonce třeba deku, kterou byl přikrytý. Někdo naopak velmi těžce nesl, že spal mezi ostatními bezdomovci. Z čehož poté plynul výše zmíněný problém vzájemného okrádání.

Jako další věc, která bezdomovcům činila při adaptaci velký problém, byl nedostatek financí, na které byli dříve zvyklí. S tím je samozřejmě spojený problém, jak si opatřit jídlo a další základní životní potřeby. Pro mnohé bylo velmi frustrující jít prohledávat popelnice, aby si našli alespoň něco k snědku. Pro někoho to bylo až nepředstavitelné, a proto tuto náročnou situaci řešil raději krádežemi v obchodech, aby si sehnal alespoň nějaké potraviny.

Někdo k opatření jídla využíval sociální služby Denního centra, kde se aspoň ráno mohl nasnídat a napít se teplého slazeného čaje. Kdo měl nějaké finance, mohl si poté v poledne zakoupit i polévku anebo hlavní chod, který byl vždy za velmi symbolickou cenu, která by měla uživatele sociálních služeb Denního centra motivovat k tomu, aby si nějakým způsobem vydělali peníze na tyto služby – a to například i v aktivizačním programu Denního centra anebo prací někoho při adaptaci na život na ulici bylo velmi náročné smířit se s tím, že nyní zapadá do určité komunity, do skupiny lidí, která je svým způsobem společností stigmatizovaná. Někomu naopak činilo největší problém bavit se s ostatními osobami bez přístřeší, a to především ze strachu a nedůvěry k nim. Mnoho bezdomovců se ostatních bezdomovců bojí, jelikož si je vědomo toho, že tato skupina lidí je velmi často pod vlivem alkoholu či jiných omamných látek (vědí to často i z vlastní zkušenosti a vědí, jak velmi snadno při užití těchto látek ztrácejí své osobní hranice a kontrolu sám nad sebou), na které daného jedince velmi snadno nalákají, jelikož je to jeho slabina a poté jej všelijakým způsobem zmanipulují, což jej může dovést až k nějakému problému či kriminálnímu chování, z čehož takovému jedinci mohou plynout velké problémy.

Z výzkumu ale také vyplynulo to, že někteří jedinci neměli sebemenší problém při zvykání si na to, že žijí na ulici. Možná byly jejich odpovědi zkreslené, jelikož se mohli stydět nějaké své pocity a obavy při odpovídání sdělit, naopak to ale mohla být také pravda – pro někoho je totiž bezdomovectví již zcela normálním stylem života, se kterým se identifikoval, a je na něj dokonce hrdý. Setkala jsem se skutečně s tím, že jsem od jednoho bezdomovce slyšela, že je hrdý a pyšný na to, že je bezdomovcem a že by neměnil ani za nic.

Celkově jsem se díky uskutečněným rozhovorům a jejich analýze dozvěděla řadu cenných informací a nových skutečností. Zjistila jsem, že mnozí z bezdomovců se do této situace dostali příčiněným nějaké druhé osoby a že nyní je jejich situace natolik špatná, že již nevidí žádné východisko, jak z ní ven.

Na druhou stranu mi výzkum přinesl informace o tom, že mnohé na ulici nedostala jen ztráta práce či alkohol, ale také například rozchod s partnerem anebo naopak situace, kdy láska k někomu byla silnější než žít „normálním“ životem, a tak se stal někdo bezdomovcem.

Velkou roli v bezdomovectví hrají dluhy, ztráta zaměstnání a zázemí, problémy v rodině a v neposlední řadě alkohol a jiné omamné látky. Je známo, že díky užívání těchto látek jedinec často právě přijde o zaměstnání, později i o byt, a tak se dostane až na ulici. Od jednoho respondenta jsem se dokonce dozvěděla, že otázka bezdomovectví v něm byla zaryta již od dětství. Rodiče tohoto respondenta mu tolik vštěpovali do hlavy, že se nikdy nesmí dostat na ulici a vyjít tak dle jejich názoru z normálního života, až se nakonec na ulici opravdu ocitl, vysvětluje to jako naschvál, který svým rodičům udělal. V životě na ulici nacházel jakousi vlastní svobodu a klid, kterého se mu prý doma u rodičů nedostávalo. Bezdomovectví pro něj byl únik a popisoval jej, jako by mu konečně narostla křídla a mohl se rozletět.

Jako další zajímavou věc bych uvedla, že mě vskutku překvapilo, kolik osob bez přístřeší vůbec nepovažuje za hlavní problém své momentální sociální situace užívání alkoholu. Většina z nich skutečně nemá představu o tom, že právě užívání alkoholu a závislost na něm jim zabraňuje v tom, aby chodili do zaměstnání, vydělávali peníze a byli schopni si opatřit nějaké zázemí v podobě ubytovny či podnájmu.

Mnoho z nich by velmi rádo tohle vše mělo a žilo jako dříve, ale zároveň i s lahví vína v ruce. Hodně těchto osob zcela odmítá léčbu závislosti na alkoholu, a pokud léčbu někdo z nich nakonec i postoupil, po návratu na ulici stejně začal znovu pít a důvody byly různé.

U několika bezdomovců se jednalo o to, že svůj pobyt v psychiatrické nemocnici nebrali jako léčbu, nýbrž jako dovolenou, kam si jedou odpočinout, na nějaký čas se vyspat na vcelku pohodlné posteli a mít alespoň třikrát denně nějakou stravu. Tato informace pro mě byla dosti překvapivá a je nutno položit si otázku, jaký má pak tato léčba efekt.

Jiní zkusili léčbu s tím, že se opravdu chtějí vyléčit a konečně vyslápnout životem po jiné cestě, ale jakmile byli z léčby propuštěni a dostali se mezi své staré známé přátele a ostatní bezdomovce, byl jim takřka hned nabídnut alkohol a bylo po veškerém snažení. Proto i mnoho bezdomovců kočuje po celé republice a hledá nové útočiště v naději, že je již nikdo nezmanipuluje k opětovnému užívání alkoholu.

U mnoha bezdomovců je dalším problémem částečná, ale i celková ztráta návyků, ať již například hygienických či sociálních. K této ztrátě dojde velmi snadným způsobem a během velmi krátkého času během pobytu na ulici. Jeho priority a náplň dne se zcela změní. Bezdomovectví a žití venku přináší velké nevýhody a negativa, ale také různé výhody a volnost, která je pro mnohé bezdomovce mnohem příjemnější, a raději tak volí cestu života venku s nějakými problémy, než by zase vedli život, který v sobě má určitý řád, pravidla, poslouchání autorit a povinnosti.

Při dlouhodobém bezdomovectví je potom pro člověka problém si například dojit jen i na úřad. Udržet myšlenku na to, že tam vůbec má jít a proč. Pro takového člověka není již na prvním místě to, že by ráno měl vstát, udělat ranní hygienu a jít se snažit sehnat si práci. Na prvním místě je sehnat prostředky na nákup alkoholu, a potom například celý den trávit vysedáváním někde po venku anebo například v Denním centru.

U osob bez přístřeší je opravdu velký prostor pro mnoho aktivit a různého zařizování, čas na snahu něco měnit či něčeho dosáhnout, posunout se dál a začít znovu, ale chybí jim to hlavní a nejdůležitější – motivace.

Nyní bych ráda uvedla, jak adaptaci na život bez domova vidí lidé, kteří s osobami bez přístřeší pracují, přesněji dvě sociální pracovnice a dvě sociální asistentky.

Po celkovém shrnutí jejich jednotlivých vyjádření jsem došla k závěru, že jako hlavní problém při adaptaci na život bez domova u svých klientů vnímají především to, že pro

bezdomovce je nejtěžší vyrovnat se právě s tím, že je bezdomovcem, dále že si daný jedinec uvědomuje, jaký je mezi ním a „normálním“ člověkem rozdíl. Dále vidí jako komplikované také to, že člověk ztrácí jistoty a to jak materiální, tak i sociální. Nejtěžší je pro lidi bez domova dle vyjádření těchto pracovníků také samotný začátek života na ulici, ale také psychické rozpoložení těchto lidí, s nimiž pracují v sociálních službách.

Lze tedy říci, že lidé, kteří pracují s osobami bez přístřeší a samotné osoby bez přístřeší se shodují v tom, že je opravdu těžké si přiznat, kým nyní jsou – že se stali bezdomovci. A dále se také shodují v tom, že je nejtěžší pocit nejistoty, strach a nedůvěra vůči ostatním.

Ovšem to, jak to ve skutečnosti osoby bez přístřeší cítí, ví nejlépe jen oni samotní a dovolila bych si říci, že někdy je jejich životní situace tak náročná, že ani nedokážou popsat co je pro ně v daný okamžik to nejhorší.

2.5 **Diskuze**

Je těžké vyhodnotit, kde je skutečně pravda. Výzkumný soubor nebyl příliš velký, ale i tak se pokusím o určité shrnutí a vyhodnocení vyjádření osob bez přístřeší a osob, které s osobami bez přístřeší pracují.

Osoby bez přístřeší a osoby pracující s osobami bez přístřeší se shodli v tom, že je pro tyto lidi těžké si přiznat, že se stali bezdomovci. V čem se ovšem diametrálně rozchází je to, jak nahlíží na spaní venku – velká většina bezdomovců to vnímala jako primární problém. Sociální pracovníci a asistenti naopak – podle nich si na to lze vcelku rychle zvyknout.

Ke shodě došlo i při zmínce o jistotách – kdy bezdomovci popsali, že se bojí o své věci, že budou okradeni jinými bezdomovci. S tím se ztotožňují i pracovníci, kteří do těchto nejistot zahrnuli ovšem i nejistoty sociální, nejen materiální.

V této diskuzi mi přijde vhodné zmínit skutečnost, kterou zmínila Nina a to, že je podstatné to „kdo“ se dostane na ulici. V tomto ohledu by se dalo hodně polemizovat o tom, zda je horší adaptovat se, pokud se na ulici dostane dítě, které právě odešlo z dětského domova anebo člověk, který třeba půlku svého života prožil zcela „normálním“ způsobem? Nebo je to například osoba po výkonu trestu? I toto téma by bylo velmi diskutabilní.

Mariana se naopak zmínila o tom, že pro bezdomovce je těžké vidět rozdíl, který je mezi nimi a námi – pracujícími lidmi. Vnímají tohle bezdomovci? Cítí lítost či vztek?

Nebo to zcela hází za hlavu a cítí se dobře v tom, jaká životní situace je potkala či je to jen maska, kterou nasazují před ostatními bezdomovci, aby zapadli, jak zmínila například Andrea, která i toto vnímá jako jistý problém a také jako komplikaci při adaptaci – je tedy možné si položit i otázku, zda by daný bezdomovec jednal jiným způsobem, kdyby byl izolován od ostatních osob bez přístřeší, než když je v jejich přítomnosti. Snaha se přizpůsobit zde podle mého názoru hraje velkou roli. Vybočovat se totiž často v takovéto komunitě lidí nevyplácí.

Petra se naopak zmínila, že jako velký problém při adaptaci vidí samotný začátek všeho – okamžik, kdy se osoba dostane na ulici. Je tomu skutečně tak? Člověk, který je na ulici čerstvě ještě neztratil sociální návyky a možná je u něho snadnější se rozhoupat k tomu, aby si dokázal říct o pomoc. Je v něm stále ještě určitá motivace ke změně, která může po nějaké době zcela vyprchat a tak dojde k tomu, že člověk v životě na ulici uvidí naopak volnost, svobodu a něco, co je mu příjemné a zapomene na to, že by šlo žít i jiným způsobem.

Toto téma je opravdu velmi složité. V něčem vidím opravdu markantní shody, v něčem absolutní neshody, které je dle mého názoru potřeba silně vnímat, jelikož i to by mohlo pomoci při výkonu sociální práce s osobami bez přístřeší.

Ačkoli se jednalo o malý výzkum, lze z něj vyčíst, že někdy osoby bez přístřeší vnímáme skutečně jinak a myslíme si, že se shodujeme v tom, co je pro člověka asi tak to nejhorší, když se ocitne na ulici – opak ale může být pravdou.

Jsem si plně vědoma, že výsledky této kvalitativní studie nelze nijak zobecňovat. V danou dobu bylo možno hovořit s určitými respondenty. Je možné, že jiný výzkumný soubor by byl zdrojem odlišných výsledků. Nicméně se domnívám, že tato nevelká výzkumná sonda nabídla zajímavý vhled do života lidí bez domova. Ukázala jejich rozmanitost, ale také mylnost předpokladů, že lidé bez domova jsou lidmi bez solidní kvalifikace, bez schopností, jak v životě obstát, že jsou to něčím předurčení lidé.

Některé závěry, k nimž jsem došla je také potřeba brát s určitou rezervou. U těch lidí, kteří vyjadřovali spokojenost se svým životním stylem, kteří vyzdvihovali svobodu a nezávislost bezdomovectví, mě napadá, jestli nejde o „kyselé hrozny“, jestli neodmítají to, o čem si ve skrytu duše myslí, že je to pro ně nedosažitelné a dávno ztracené. Zároveň některé odpovědi mohly být ovlivněny osobou tazatelky, zakrýváním určitých skutečností před mladou ženou.

A poslední poznámka, možná někteří z nich už po dlouhé době života na ulici sami nevědí, co by si doopravdy přáli.

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo zjistit, co bylo pro osoby bez přístřeší nejnáročnější při adaptaci na život bez domova.

V teoretické části jsem shrnula bezdomovectví a jeho problematiku obecně, popsala jsem, jaká je definice bezdomovectví a jaké jsou vůbec jeho příčiny. V další části jsem se zaměřila na formy a typologii bezdomovectví a následně na specifika osob bez přístřeší. V poslední kapitole teoretické části jsem popsala tři neziskové organizace, které se zabývají problematikou bezdomovectví a pomáhají osobám bez domova zvládnout a překonat jejich krizovou situaci.

V následující praktické části jsem uskutečnila kvalitativní výzkum – vysvětlila jsem jeho metodologii, zdůvodnila jsem výběr metod, poté jsem popsala samotný proces výzkumu a jeho interpretace a analýzy. Ve finální části jsem vyhodnotila a předložila jeho výsledky.

Tato výzkumná studie ukázala, že někteří lidé měli s adaptací na život bez domova velké potíže, zatímco jiní vypovídali, že tento proces zvládli naopak zcela bez problémů. Ve většině případů právě ti jedinci, kteří neměli s adaptací problém, nechtěli podle svých slov svou sociální situaci žádným způsobem měnit, což vysvětlovali nezávislostí a pohodlností tohoto životního stylu. Osoby, které naopak s adaptací měly problém, dodnes mají problém se svou situací smířit, ba se s ní smířit ani nechtějí a rády by se z této své sociální situace vymanily. Způsoby, jakým by této změny chtěly docílit, jsou vskutku různorodé.

Z uskutečněného výzkumu vyplývá, že pro některé jedince je bezdomovectví opravdu životním stylem, v němž se cítí dobře a který nemají potřebu měnit. Nacházejí v něm volnost, možná až jistou anarchii a nihilismus. Dále však z výzkumu vyplývá to, že je zde stále velká část bezdomovecké populace, která se svým nynějším životem hodlá něco dělat a je jen třeba tyto osoby dostatečně motivovat, napomáhat jim a podporovat je v krocích, vedoucích k pozitivní změně. Každý z těchto lidí má pochopitelně trochu jiný cíl a svou vlastní představu a dalším životě.

Jak jsem zmínila v diskuzi, že obtížné proniknout ke skutečným pocitům a pohledům dotázaných osob. Mým cílem bylo zjistit, co adaptaci lidem bez domova usnadňuje, nebo naopak komplikuje. Tohoto cíle jsem dosáhla.

Byla bych potěšená, kdyby toto téma bylo propracováno dalšími výzkumnými studiemi. Skupina lidí bez domova si jistě zaslouží pozornost. Nebylo úplně snadné tento

výzkum zrealizovat, někteří respondenti nebyli příliš sdílní. Bohužel je u některých znát vliv dlouhodobého nadužívání alkoholu.

Seznam použitých zdrojů

Seznam literárních zdrojů:

- 1) HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- 2) HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
- 3) HRADECKÁ, Vlastimila a Ilja HRADECKÝ. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. ISBN 80-902292-0-4.
- 4) HRADECKÝ, Ilja. *Definice a typologie bezdomovství: [zpráva o realizaci aktivity č. 1 projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR]*. Praha: Pro Sdružení azylových domů vydala Naděje, 2007. ISBN 978-80-86451-13-8.
- 5) HUČÍK, Ján a HUČÍKOVÁ, Alena. *Kazuistika v sociálnej práci. Casuistry in socialwork*. VŠZaSP sv. Alžběty, n.o. Bratislava, 2009. ISBN: 9788089271665.
- 6) MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0090-1.
- 7) MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vydání třetí. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1154-9.
- 8) MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. Praha: Portál, 2007. ISBN 9788073673109.
- 9) PRŮDKOVÁ, Táňa a Přemysl NOVOTNÝ. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-100-0.
- 10) RAVENHILL, Megan. *The culture of homelessness*. Burlington, VT: Ashgate, c2008. ISBN 978-0-7546-7190-9.
- 11) REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3006-6.
- 12) SCHWARZOVÁ, Gabriela. Sociální práce s bezdomovci. In: MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0.
- 13) VÁGNEROVÁ, Marie, Ladislav CSÉMY a Jakub MAREK. *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2209-5.

- 14) *Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty II.: (Bezdomovství – veřejný problém a soukromé potíže)*. Kostelec nad Černými lesy: Institut zdravotní politiky a ekonomiky, 2005. Institut zdravotní politiky a ekonomiky. ISBN 80-86625-52-4.

Seznam internetových zdrojů:

- 1) Armáda Spásy – Srdce bohu, ruce lidem. *Armáda Spásy – Srdce Bohu, ruce lidem* [online]. Copyright © 2016 Armády spásy V České republice [cit. 31.03.2019]. Dostupné z: <http://armadyspasy.cz/>
- 2) Charita Česká republika – Charita Česká republika. *Charita Česká republika – Charita Česká republika* [online]. Copyright © 2019 [cit. 31.03.2019]. Dostupné z: <http://www.charita.cz/>
- 3) Institute of Medicine (US) Committee on Health Care for Homeless People. *Homelessness, Health, and Human Needs*. Washington (DC): National Academies Press (US); 1988. 1, Who Are the Homeless? Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK218239/>
- 4) Lidé bez domova – nadeje.cz *NADĚJE – úvod* [online]. Copyright © NADĚJE 2013 [cit. 31.03.2019]. Dostupné z: http://www.nadeje.cz/integracni_program
- 5) Pomoc osobám bez domova – Charita Beroun. *Charita Beroun – Charita Beroun* [online]. Copyright © 2019 [cit. 31.03.2019]. Dostupné z: <http://beroun.charita.cz/pomoc-osobam-bez-domova/>
- 6) Příspěvatelé Wikipedie, *Kazuistika* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2017, Datum poslední revize 5. 10. 2017, 08:43 UTC, [citováno 24. 03. 2019] <<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Kazuistika&oldid=15411513>>
- 7) Ředitel azylového centra: Některé bezdomovce už na první pohled ani nepoznáte. *iROZHLAS – spolehlivé zprávy. iROZHLAS – spolehlivé a rychlé zprávy* [online]. Copyright © 1997 [cit. 07.04.2019] Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zivotni-styl/spolecnost/bezdomovci-socialni-pracovnici-azylove-centrum-hovory-eva-hulkova-zivot-nestesti_1902241810_ado

Přílohy

Příloha č. 1.

Polostrukturovaný rozhovor - Adaptace na život bez domova - VYHODNOCENÍ

- 1) Jaký byl důvod, že jste se ocitl/a na ulici?
  - a) ztráta bydlení 3
  - b) rozchod / rozvod 2
  - c) problémy v rodině 1
  - d) alkohol 3
  - e) drogy 1

- 2) Jak dlouho jste bez domova?
  - a) 1-5 let 6
  - b) 6-10 let 3
  - c) 11 a více let 1

- 3) Kde nyní pobýváte?
  - a) Venku 5
  - b) Squat 1
  - c) U kamarádů 2
  - d) Vlastní „bydlení“ 2

- 4) Umíte si představit, jaký by byl váš život, kdybyste se neocitl/a na ulici?
  - a) Ano 6
  - b) Ne 3
  - c) Nevím / možná 1

- 5) Co pro vás bylo nejtěžší při adaptaci na život bez domova?
  - a) Zajištění jídla 2
  - b) Spaní venku 3
  - c) Nedostatek peněz 3

- d) Ostatní bezdomovci 1
- e) Nic 1
- 6) Co vám pomohlo a usnadnilo adaptaci na život bez domova?
- a) Mít kde spát 2
- b) Ostatní bezdomovci 2
- c) Přítel 3
- d) Organizace, které pomáhají osobám bez přístřeší 1
- e) Ostatní 2
- 7) Chtěl/a byste svoji sociální situaci změnit?
- a) Ano 7
- b) Ne 3
- 8) Umíte si představit žít znovu „normálním“ (většinou společností uznávaným) životem, mít zajištěné bydlení, zaměstnání, apod.?
- a) Ano 5
- b) Ne 4
- c) Nevím / možná 1
- 9) Jakým způsobem byste svoji sociální situaci chtěl/a změnit?
- a) Najít si zaměstnání 4
- b) Najít si bydlení 2
- c) Přestat pít alkohol / brát drogy 1
- d) Nijak 3
- 10) Co je pro vás největší motivací k tomu, abyste změnil/a svoji sociální situaci?
- a) Můj život / moje zdraví 3
- b) Přítel 1
- c) Rodina / přátelé 3
- d) Získání peněz 1
- e) Nic 2